

Ariane Kadrijaj

Kosovas rolle i oppløsningen av det tidligere Jugoslavia

Albanerne i Kosova og etnisk nasjonalisme i en multietnisk stat

Masteroppgave i Europastudier

Trondheim, våren 2013

Innhold

Kapittel 1. Introduksjon

1.1. Presentasjon av problemstillingen.....	3
1.2. Litteratur.....	4
1.3. Problemstillinger.....	5
1.4. Nasjon, etnisitet, stat og nasjonalstat.....	6
1.4.1. Nasjonalisme og «etnisk nasjonalisme».....	8
1.5. Oppgavens Struktur.....	10

Kapittel 2. Historisk bakgrunn

2.1. Introduksjon.....	11
2.2. «Hvem var først?».....	12
2.3. Serbernes middelalderrike.....	14
2.4. Slaget på Kosovassetta og Den serbiske myten.....	15
2.5. Fra osmansk dominans til jugoslavisk føderasjon.....	16
2.5.1. Albansk nasjonalisme.....	16
2.5.2. Albanerne i Kosova.....	18

Kapittel 3. Kosova i det moderne Jugoslavia

3.1. Introduksjon.....	21
3.2. Balkan under andre verdenskrig.....	22
3.3. Titos Jugoslavia: en miks av ulikheter.....	23
3.4. Kosova og albanerne i Jugoslavia.....	23
3.5. 1974 og den nye Grunnloven.....	28
3.6. 1981-1986: «Kosova Republik!».....	29
3.6.1. Memorandum 1986.....	31

Kapittel 4. Den Jugoslaviske Føderasjon går i Oppløsning

4.1. Introduksjon.....	33
4.2. Slobodan Milošević.....	34

4.2.1. Oppvekst og politisk inntreden.....	34
4.2.2. Field of Blackbirds 600 år etter: «nothing but the darkest nationalism».....	35
4.3. Jugoslavia oppløses	38
4.3.1. Slovenia og Kroatia fører an	39
4.3.2. Bosnia-Hercegovina og Dayton-avtalen.....	40
4.3.3. Albansk motstand.....	41
4.4. Kosovakrigen 1998-1999: Internasjonale aktører blir utålmodige.....	44
4.5. Selvstendighet 2008: Restene forsvinner	48
Kapittel 5. Konklusjon	51
Litteraturliste.....	57

Kapittel 1. Introduksjon

1.1. Presentasjon av problemstillingen

Fokus i denne oppgaven er å analysere Kosovas rolle i oppløsningen av staten som inntil nylig het Jugoslavia, og som bestod av ulike nasjoner, kulturer og religioner. Det er riktignok blitt skrevet «utallige» bøker om Jugoslavia¹ og faktorer som spilte inn i oppløsningen av føderasjonen, men det er imidlertid ikke like mange som har studert hvilken rolle Kosova spilte. For å forstå denne rollen finner jeg det nødvendig å se tilbake på den innfløkte historien til den jugoslaviske føderasjonen, samt hvordan denne i moderne tid har blitt brukt som et nasjonalistisk våpen.

Hver en nasjon har sin fortelling, sin myte om opprinnelse og hvordan historien har utartet seg. Alle har vi en identitet som forteller oss hvem vi er, hvor vi kommer fra og hvor vi hører til. Det er nettopp søken etter vår opprinnelse som i alle år har vært med på å definere oss mennesker og vår historie. I den serbiske og den albanske «virkeligheten» står eksistensielle spørsmål fremdeles i motsetning til hverandre, til tross for at disse frem til for drøyt femten år siden var samlet under ett. Selv om historie riktignok er viktig for alle land og nasjoner, spiller den kanskje en større rolle på Balkanhalvøya enn noe annet sted i Europa? Og det blir ikke mindre komplekst av at området i flere tiår bestod av en mangfoldig føderasjon bygget på etniske prinsipper

Mye av den eldre historien om serbere og albanere kan virke frustrerende og uforståelig, men den er både interessant og viktig. Få områder i Europa har i moderne tid fått tilsvarende oppmerksomhet av politikere og akademikere som Jugoslavia og Kosova i 1980-90-årene, og færre har gått fra å være en del av en større enhet til å erklære uavhengighet og bli en selvstendig stat, slik tilfellet var med den daværende serbiske provinsen i 2008. Men hvorfor har akkurat Kosova vært så viktig i Europa i moderne tid? Med en befolkning på drøyt 2 millioner og et areal på størrelse med

¹ Se blant annet: Biserko, Sonja (2012) *Yugoslavia's Impulsion. The Fatal Attraction of Serbian Nationalism*.
Magaš, Branka (1993) *The Destruction of Yugoslavia. Tracking the break-up 1980-92*.
Mønnesland, Svein (2006) *Før Jugoslavia og etter*.
Ramet, Sabrina P. (2006) *The Three Yugoslavias. State-Building and Legitimation, 1918-2005*.

Rogaland fylke, var albanerne i Kosova grunnen til at NATO i 1999 for første gang interвенerte i en krig. Den tidligere serbiske provinsen har også vært en faktor i internasjonale uenigheter, spesielt mellom europeiske og amerikanske ledere på den ene siden, og et gjenoppblussende Russland på den andre. Hovedårsaken til dette kan kort begrunnes med dens beliggenhet. Kosova ligger sør i Europa, midt i et langtids opprørsk Balkan. Som følge av EUs og NATOs involveringer i Europa, er det blant annet i deres interesse å forhindre konflikter og å opprettholde fred og gode forbindelser med landene på Vest-Balkan. Riktignok ligger det langt mer bak forholdene mellom serberne og albanerne enn det politiske og diplomatiske aspekter får frem. Kampen om virkelighetsforståelsen er fremdeles viktig for begge folkegruppene.

I denne teksten vil jeg altså kartlegge Kosovas betydning for oppløsningen av Jugoslavia. For å gjøre det er det nødvendig å se kort tilbake på albanernes og serbernes opprinnelse, på det serbiske middelalderriket og tiden frem mot den andre verdenskrig, da denne perioden har vært med på å prege moderne historie. Videre vil jeg undersøke Kosova etter den andre verdenskrig, dets posisjon i den jugoslaviske føderasjonen, samt den albanske nasjonalismens rolle på veien mot selvstendighet.

1.2. Litteratur

Det finnes mye materiale om Kosova og dets albanere både i bøker og på Internett, og det er med andre ord ikke mangel på informasjon for de som ønsker å studere Europas yngste stat. Når det er sagt, har disse arbeidene ofte et samtidshistorisk fokus. Mye dreier seg om konflikten mellom albanere og serbere på slutten av 1990-tallet, om Kosovas vei mot selvstendighet i 2008 og om Kosova i dagens internasjonale samfunn. Historikerne Noel Malcolm og Tim Judah skriver imidlertid begge inngående om viktige historiske momenter helt tilbake på 1000-tallet på Balkan. De argumenterer begge blant annet for viktigheten av historien for folkeslagene på Balkan, og hvordan denne har vært med på å vanskeliggjøre fred mellom disse.

Videre har jeg valgt å bruke fremstillinger skrevet av ikke-albanske og ikke-serbiske forfattere. Det har flere grunner. Først og fremst er det viktig å finne de mest objektive fremstillingene, for en så

nøyaktig og politisk korrekt oppgave som mulig. Kosovas historie, både eldre og nyere, er et sårt og vanskelig tema blant albanere i Kosova og serbere flest. Derfor er det ofte lett for forfattere fra disse landene å falle i en subjektiv felle når de skriver. Når det er sagt, er det samtidig viktig å analysere de to folkegruppernes syn på historien. De baserer sin oppførsel og sine handlinger på hva de selv mener er *sant*, og ikke nødvendigvis kun på hva utenlandske forskere og eksperter har kommet frem til i sine studier. Derfor har jeg valgt å bruke den albanske historikeren og filosofen Jusuf Buxhovi, samt den serbiske historikeren Dimitrije Bogdanović, under diskusjonen om hvem som var i Kosova først, fordi de begge hevder at deres folkeslag var de første til å bosette seg på Balkan.

I min analyse her jeg anlagt et kritisk blikk på eksisterende fremstillinger, og jeg har valgt å selv sammenlikne de eksisterende analysene for deretter å gjøre min egen tolkning av de ulike funnene jeg har gjort på området.

1.3. Problemstillinger

Hovedproblemstillingen i denne oppgaven går ut på å undersøke hvilken rolle Kosova spilte i oppløsningen av det tidligere Jugoslavia. For å gjøre dette har jeg undersøkt hvilken rolle den eldre historien har hatt for denne prosessen, hvordan Titos Jugoslavia bidro til å styrke den albanske nasjonalismen i Kosova, og hvordan mobiliseringen av denne foregikk. Jeg har også analysert Milošević' politikk og undertrykkelse av albanere og hva dette hadde å si for oppløsningen av Jugoslavia, samt hvilken rolle det internasjonale samfunnet spilte fra midten av 1990-årene og frem til Kosovakrigens slutt.

Disse er alle spørsmål som kan være til hjelp i undersøkelsen av Kosovas viktighet i Jugoslavia de siste to tiårene av det 20. århundre, og for historien på Balkan som sådan.

1.4. Nasjon, etnisitet, stat og nasjonalstat

Begrepet *nasjon* kan være vanskelig å definere. Det er muligens den mest problematiske og omstridte termen innenfor statsvitenskap, på grunn av forskernes ulike funn og tolkninger på området. Historisk har ordet «nasjon» blitt brukt siden 1200-tallet og stammer fra det latinske «nasci» som betyr «å bli født». Ordet ble opprinnelig brukt om typer folk eller rasegrupper, men hadde på den tiden ingen politisk signifikans. Ikke før sent på 1700-tallet fikk begrepet en politisk tone, og individer og grupper ble klassifisert som nasjoner.²

Definisjonene av nasjonen strekker seg fra de som legger vekt på «objektive» faktorer som felles språk, felles religion og kultur, felles territorium og institusjoner, til de som kun tar høyde for rent «subjektive» faktorer som holdninger, oppfattelser og følelser. Blant annet hevder Anthony D. Smith at en nasjon ikke er en stat, fordi statsbegrepet relaterer til institusjonell aktivitet, mens nasjonsbegrepet betegner en fellesskapstype. Den er heller ikke en *etnisitet*, fordi et etnisk fellesskap som regel ikke har en politisk referanse og ofte mangler en offentlig kultur og territoriell dimensjon. For å nå status som nasjon i institusjonell forstand, må man utvikle en offentlig kultur, samt etterstrebe en viss grad av selvbestemmelse. Videre mener Smith det ikke er slik at en nasjon må ha sin egen suverene stat, men at folket i det minste kjemper for autonomi og er i fysisk besittelse av sitt hjemland. Kort forklart definerer Smith begrepet *nasjon* som «[...]et navngitt menneskelig fellesskap som bebor et hjemland og har felles myter og en felles historie, en felles offentlig kultur, en enkel økonomi og felles rettigheter og plikter for alle medlemmer». Også begrepet *etnisitet* kan defineres som «[...]et navngitt menneskelig fellesskap knyttet til et hjemland; det besitter felles opprinnelsesmyter, felles erindringer, et eller flere elementer av felles kultur og et visst mål av solidaritet, i det minste hos eliten».³

Et problem med de «objektive» definisjonene av nasjonsbegrepet er at det er lett å finne unntak og tilfeller som ikke passer inn. Et eksempel på det er territorium. I det tidligere Jugoslavia fantes det grupper som regnet seg selv som nasjoner, men som ikke hadde sitt territorium alene, slik det senere

² Heywood, A., 2007:143

³ Smith, A. D., 2001:26

i teksten vil komme eksempel på. Kan man da kalle det folket en nasjon?

Franskmannen Ernest Renan foreslår en annen forklaring på hva en nasjon er. I sitt foredrag «What is a Nation?» fra 1882, hevdet Renan at «[...]the modern nation is a historical result brought about by a series of convergent facts». Her mente Renan at en nasjon er et resultat av historiske hendelser, og at folk med samme historiske bakgrunn og opplevelser – både på godt og vondt - har knyttet sterke bånd på grunn av disse. Disse folkene har videre blitt enige om å holde sammen og ledes av et gjensidig samtykke i fremtiden.⁴ «A nation is therefore a large-scale solidarity, constituted by the feeling of the sacrifices that one has made in the past and of those that one is prepared to make in the future »⁵ Hovedbudskapet i Renans tolkning er altså av det mer «subjektive» slaget: folk som av historiske årsaker *føler* seg som en nasjon, *er* en nasjon.

En *stat* er den høyeste myndigheten som bestemmer over et land (et geografisk område eller territorium), mens en *nasjonalstat* kort kan forklares som en statsdannelse der befolkningen utgjør en språklig, kulturell og historisk enhet.⁶ Nasjonalstaten er en stat som er bygd opp rundt en nasjon, og er i stand til å ta hensyn til både politiske og sosioøkonomiske -og kulturelle faktorer i en politisk enhet.

Da denne teksten tar for seg et område med mange ulikheter, er det viktig å definere de forskjellige termene som blir brukt. Først og fremst brukes begrepet *albaner* både om albanere fra Albania, og de fra Kosova. Også begrepet *serber* blir brukt både om de fra Serbia og Kosova. Dette kommer imidlertid klart frem i teksten, slik at leseren lett kan skille mellom disse. Flere forfattere bruker i dag begrepet *kosovar* om albanere i Kosova. Dette mener jeg blir feil, ettersom en kosovar også kan være en av de mange minoritetene bosatt i landet. Når det er snakk om andre elementer, bruker jeg *kosovarsk* for å beskrive den territorielle tilhørigheten til disse.

De fleste tekster frem til i dag har tatt i bruk begrepet *Kosovo* og ikke *Kosova* når de har skrevet om området. «Kosovo» er blant albanerne sett på som den serbiske versjonen av ordet, og har i lang tid vært et irritasjonsmoment for albanere flest. Etter selvstendigheten i 2008 har imidlertid bruken av

⁴ Renan, Ernest, 1882 (se litteraturliste for henvisning til nettside)

⁵ Ibid

⁶ Store norske leksikon, udatert

«Kosova» økt også i internasjonale medier, selv om svært mange fremdeles bruker den gamle versjonen av navnet. I denne teksten har jeg valgt å bruke det nye navnet. Dette gjør jeg for å følge den moderne utviklingen av historien, samt for å bruke det språklige «korrekte» navnet på landet. Likevel vil jeg også presisere at jeg, ved å bruke begrepet *Kosova*, ikke ønsker å støtte verken den ene eller den andre parten i denne analyse.

1.4.1. Nasjonalisme og «etnisk nasjonalisme»

Nasjonalisme er, ifølge Ernst Gellner, «et politisk prinsipp som tydelig viser at kulturell likhet er det grunnleggende sosiale bånd». ⁷ Nasjonalismens opprinnelige definisjon er basert på forbindelsen mellom organisasjon og kultur, der den legitime enhet er den som er sammensatt av personer med samme kultur. Her blir enhetens grenser definert, samtidig som definisjonen går ut i fra at enheten har et institusjonelt lederskap. Det er her kun den respektive kulturens medlemmer som utgjør maktsenteret som får styre, noe som er et helt sentralt krav i nasjonalismen. Ingen andre får styre over enheten. I tillegg til den politiske doktrinen, beskrive nasjonalismen også et fenomen der forestillinger betoner verdien av det nasjonale, som for eksempel at man er svært opptatt av *nasjonen* og at man føler en spesiell tilhørighet til den.

Det er imidlertid først i løpet av de siste to århundrene at begrepet nasjonalisme har fått de forskjellige betydningene vi assosierer det med i dag. De viktigste punktene er, ifølge Anthony D. Smith, «[...] 1) nasjoners opprettelse – eller vekstprosess; 2) en følelse av, eller bevissthet om, å tilhøre en nasjon; 3) nasjonens språk og symbolikk; 4) en sosial og politisk bevegelse på nasjonens vegne; 5) nasjonens doktriner og/eller ideologi». ⁸ Alle disse punktene forutsetter en grad av nasjonalfølelse, og er med på å utgjøre den moderne nasjonalismen. Den kan både være nødvendig, men også svært farlig for en statlig enhet, noe som kommer frem i kapitlene om det moderne Jugoslavia.

Nasjonalismens hovedmål er at en nasjon, som politisk fellesskap, etablerer seg som en selvstendig

⁷ Gellner, E., 1997:17

⁸ Ibid:16-17

stat. Slike bevegelser tar som oftest utgangspunkt i et territorium som oppfattes som folkets eller nasjonens eiendom og felles arv. Denne eiendommen og arven skal beskyttes mot angrep utenfra, eller fra grupper som det «dominerende» folket ikke ser på som rettmessige eiere av territoriet. Som diskutert over, kan det territorielle spørsmålet føre til uenigheter og konflikter. Problemet blir enda større dersom man ser kravet på et territorium fra et historisk perspektiv. Det er nettopp dette som har gjort situasjonen(e) i det tidligere Jugoslavia så kompleks. Serbiske nasjonalister gjorde – spesielt fra Memorandumet i 1986 og utover i 90-årene – krav på store deler av Balkan. I Kosova, som frem til 2008 var en del av Serbia, er majoriteten etniske albanere, og hadde det vært opp til disse, hadde Kosova fremdeles tilhørt Albania av 1912. Kosova spiller samtidig en svært viktig rolle i serbisk mytologi, og det var uaktuelt for serbiske nasjonalister å frivillig gi slipp på provinsen.

Det finnes mange forskjellige typer nasjonalistiske ideologier: religiøse, konservative, radikale, sekulære, imperialistiske osv. Selv om disse må analyseres hver for seg for at man på best mulig måte skal kunne forstå dem, er de fundamentale elementene nærmest identiske. Hver og én av de forskjellige typene nasjonalisme har som hovedmål å oppnå status som nasjon og nasjonalstat. Dette har også vært med på å prege Kosovos nyere historie fra rundt 1980 – og kanskje enda tidligere - og utover. Denne albanske nasjonalismen i Kosova kan kalles *etnisk nasjonalisme*, da nasjonsstatusen man ønsket å oppnå var etnisk definert. Med etnisk definert menes det her at Kosova definerte den etniske gruppen *albanere* - som på slutten av 80-tallet utgjorde rundt 90 % av de drøyt to millioner innbyggerne i provinsen – i form av språk, religion, kultur, opprinnelsesmytologi og historiske erindringer. Det er denne etniske nasjonalismen som skulle være med på å sette fart på oppløsningen av Jugoslavia

Som vi skal se vokste også den serbiske nasjonalismen utover på 1900-tallet. Denne nasjonalismen baserte seg også på «subjektive» faktorer, og spesielt de om historiske erindringer og opprinnelsesmytologi. Samtidig vil den serbiske nasjonalismen også kunne sees på som en «kontranasjonalisme» til den albanske bevegelsen som oppstod. Ved å spille på historiske hendelser og gjenoppvekke de ultranasjonalistiske følelsene, forsøkte serberne å undergrave den albanske nasjonalismen, samt forhindre en albansk løsrivelse fra føderasjonen.

Kort sagt er hovedformålet med etnisk nasjonalisme å forene etnisitet og territorium i ett. Når vi ser dette i sammenheng med Jugoslavia, blir den etniske nasjonalismen - kombinert med regionens voldelige historie – et særdeles mektig politisk verktøy.

1.5. Oppgavens Struktur

Denne teksten er delt inn i fem kapitler, inkludert dette introduksjonskapittelet. Kapittel 2 undersøker den historiske bakgrunnen, som, alltid har vært - og sannsynligvis vil fortsette være - av stor betydning både for serbere og albanere i Kosova. Dette kapittelet har derfor et historisk perspektiv som analytisk grep.

I kapittel 3 og 4 vil fokuset ligge på Kosova under Jugoslavia (1945-1990-årene) og selve oppløsningen av den. For det første undersøkes hvilken status Kosova hadde og hvordan forholdene for albanerne var i et multietnisk Jugoslavia, for det andre analyserer jeg veien til status som autonom provins og for det tredje retter jeg fokus mot Kosova etter Titos død. Jeg analyserer så den etniske nasjonalismens inntog i Jugoslavia, albanernes og serbernes mobilisering av denne og dets konsekvenser. Dette kapittelet har derfor et historisk-politisk perspektiv, og bidrar til bedre å forstå Kosovos betydning i oppløsningen av Jugoslavia.

I det femte og siste kapittelet drøfter jeg funnene i oppgaven, og legger frem selve konklusjonene på problemstillingen(e). Her understreker jeg først og fremst Kosovos betydelige rolle i oppløsningen av den jugoslaviske føderasjon, samt hvordan den eldre historien og den etniske nasjonalismen har bidratt stort til denne rollen.

Kapittel 2. Historisk bakgrunn

2.1. Introduksjon

I dag rives Jugoslavia fra hverandre i en krig som er like blodig som den er uforståelig for folk flest. Historien kan gi et inntak til å forstå hvorfor det er så vanskelig å få til en løsning, og hvorfor den homogene nasjonalstaten ikke er en god modell på Balkan. Historiens betydning skal likevel ikke overdrives. Krigen på Balkan var slett ikke unngåelig, eller en “naturlig” følge av “nedarvet hat” mellom folkeslagene. Kriger oppstår ikke av seg sjøl – det er alltid noen som starter dem. Og her var det ukloke politikere på mer enn en side av konflikten. “Hatet” mellom folk blir en unnskyldning for de krigførende partene, og en grei forklaring for oss andre.⁹

Da Jugoslavia gikk i oppløsning i 1990-årene, var det få som skjønnte seg på alvor og konsekvensene av hendelsen. Hva gjorde det vel om noen land – som i utgangspunktet ikke hørte sammen i en større enhet – sa seg lei og løsrev seg fra føderasjonen? Bakke sier i utsagnet over at betydningen av historien på Balkan ikke skal overdrives, og at krigen ikke var en følge av «nedarvet hat» mellom folkeslagene. Det er kanskje misvisende å si at alt som skjedde i Jugoslavia i 1990-årene kun berodde på den komplekse og konfliktfylte historien, som strekker seg nærmere 2000 år tilbake i tid. Likevel kan den ikke nevnes for ofte: både den eldre og nyere historien på Balkan har vært så innviklet og så - for mange – urettferdig, at den har ført til nettopp et slik «nedarvet hat» og derfor blodige kriger mellom folkeslagene.

Bakke sier også at «[h]atet mellom folk blir en unnskyldning for de krigførende partene, og en grei forklaring for oss andre». Hvem er «oss andre»? Og vil virkelig de fleste «oss andre» nøye oss med en forklaring så overfladisk og lett som det? Det skal mye til for at noen skal «hate» hverandre så mye at det resulterer i folkemord og etnisk rensing. Det er med andre ord tydelig at det ligger mer til historien enn folk flest kanskje er opplyste om, og for å forstå de seneste hendelsene på Balkan, vil det være nødvendig å ta et dykk inn i fortiden.

⁹ Bakke, E., 1994:1

Alle nasjoners opprinnelse er ukjent dersom vi går langt nok tilbake i tid, og bør ideelt sett være irrelevant i dagens politiske sammenhenger. Hvem som var hvor først for flere tusen år siden, og av den grunn i dag har rett på det respektive territoriet, vil for de fleste virke som et desperat forsøk på å underlegge seg land. I tillegg kan det stilles spørsmål til hvor troverdige kildene om de som kom «først» egentlig er. Dette har imidlertid vært hovedtyngden i konflikten mellom serbere og albanere fra Kosova i lang tid, og det råder fremdeles stor uenighet om dette mellom de to folkeslagene. Å skulle gå i dybden på hva som skjedde på Balkan for to tusen år siden er ikke mulig i denne oppgaven, men en analyse av de viktigste momentene i denne komplekse, eldre historien er viktig.

Jeg vil starte dette kapittelet med å presentere noen syn på hvem som innvandret til det *geografiske* Kosova først, ved å trekke frem ulike historikers posisjoner. Deretter analyserer jeg Kosova i det serbiske middelalderriket, slaget på Kosovosletta og den serbiske myten, samt kort Kosova under det osmanske styret. Jeg trekker også inn demografisk-historiske elementer om Kosova i undersøkelsen fordi de bedre kan bidra til å forstå den videre mangfoldige historien.

Kapittelet viser hvor mye den eldre historien betyr for både albanere og serbere, samtidig som det legger et grunnlag for å forstå hvorfor. Videre argumenterer jeg for bevisstgjøringen av en albansk identitet på 1800-tallet, med bakgrunn i nettopp den komplekse historien, samt hvordan det albanske folk ble oppdelt etter opprettelsen av staten Albania i 1912.

2.2. «Hvem var først?»

Selv om majoriteten i Kosova i dag er av albansk opprinnelse, er det usikkert hvorvidt dette var tilfellet tilbake i historien. På den ene siden mener serbere at Kosova frem til for noen generasjoner siden kun bestod av serbere, mens albanerne på den andre siden mener at de var der før disse¹⁰.

Albanerne - et vidt nasjonbegrep som inkluderer albanere både fra Albania og Kosova - hevder å

¹⁰ Judah, T., 2002:2

være etterkommere av Illyrerne, som ifølge forskere og albanske historikere skal ha vært den første folkestammen til å bosette seg på Balkan. Blant annet hevder den albanske historikeren Jusuf Buxhovi i sin trebindssamling «Kosova», at det var albanerne, og ikke grekerne, som grunnla det historiske Troja. Videre mener han at albanerne – gjennom sitt slektskap til Illyrerne – har sitt opphav i Pelasgerne, som regnes som det eldste indoeuropeiske folk¹¹. Buxhovi hevder også at Kosova var det spirituelle og kulturelle senteret i Albania i flere årtusener, og avfeier med det serbernes påstander om at territoriet var hjertet i det serbiske middelalderriket.

Dersom Buxhovis ovennevnte punkter stemmer, vil det kunne snu opp-ned på Balkanhistorien slik vi kjenner den i dag. Buxhovi hevder imidlertid at den sanne historien alltid har vært unngått av politiske – heller enn vitenskapelige – grunner, da man var bevisst på at dette kunne ha innvirkning på den sosiale, kulturelle og politiske virkeligheten.¹² Likevel er det flere historikere som stiller seg tvilsomme til om Buxhovis funn kan bevises vitenskapelig, og om hans kontroversielle trebindssamling vil utgjøre en forskjell eller ikke, gjenstår å se.

I følge den anerkjente, serbiske historikeren, Dimitrije Bogdanović (1930-1986), var Kosova befolket av serbere allerede fra 1000-tallet, «[...]at the time when the ancestors of today's Albanians [...] were a great distance from it».¹³ Det var her, hevder han, at det kulturelle og spirituelle serbiske liv startet under middelalderen. Også den serbiske kirkens opprettelse skjedde i Kosova. Det var her den første serbiske erkebiskopen ble kronet, og de første klostrene ble bygget, i tillegg til der viktige Patriarkatet i Peja. Det var først med osmanernes inntog at de islamiserte albanernes «kolonisering» av Kosova startet. Territoriet (Kosova), som Bogdanović mente ble angrepet av albansk nasjonalisme i starten av 1980-årene, tilhører ingen andre enn serberne. Kosova var, er og forblir den serbiske nasjonens hjerte.

Det er ikke mange likhetstrekk å finne blant serbiske og albanske historikere hva angår de ulike folkeslagenes opprinnelse. På den ene siden mener albanerne at de stammer fra Pelasgerne, og derfor har vært bosatt på Balkan i flere årtusener. På den andre siden avfeier serberne dette, og mener at albanerne ikke en gang var i nærheten av Balkanhalvøya da de selv innvandret dit på

¹¹ Buxhovi, J, 2012:44-57

¹² Ibid: 13-29

¹³ Bogdanović, D., «The Serbian Church During years of Kosovo Hardships».

1000-tallet. Likevel ser vi at begge partene bruker *historien* som grunnlag for kravet på Kosova.

Vitenskapelig sett, kommer ordene *Albania* og *albanere* (Latin: Albanoi) riktignok først til uttrykk gjennom historiske kilder datert til året 1043, og gir en oppfatning av *Albania* og *Kosova* som geografiske områder bebodd av folkeslaget *albanere*. Hvorfor det ikke er blitt funnet kilder datert tidligere enn dette, er for mange et mysterium. Serbiske historikere mener imidlertid det ikke var noen albansk befolkning «før», mens albanerne mener at bevisene på deres opprinnelse har blitt visket bort av serberne. Uenighetene om slavernes og albanernes innvandring til Kosova har vært en særdeles stor konfliktkilde i «alle» år.

2.3. Serbernes middelalderrike

Mange av detaljene rundt innflyttingen av de tidlige slaverne til Balkan er altså uklare, men noe er også klart. Man vet for eksempel i dag at en stor slavisk befolkning – av slovenske, kroatisk og serbiske stammer – innvandret til Sydøst-Europa på 500 og 600-tallet e.Kr., fra et område nord for Karpatene. På denne tiden lå serberne under en sterk bysantinsk stat. Da bulgarerne også innvandret til Balkan på 600-tallet oppstod det en konkurranse mellom Bysants og Bulgaria om herredømmet over området, og serberne tilhørte hver sin gang den ene eller andre staten.¹⁴

På 1000-tallet organiserte serberne seg i to statsdannelser, Zeta og Ražka, der sistnevnte ble dominert av Bysants. Først i 1169 ble grunnlaget for det serbiske middelalderrike og Nemanja-dynastiet lagt av Stefan Nemanja. Hans etterkommer, Stefan «den førstekrone», gjorde Serbia etterhvert til en mektig stat.¹⁵ Dette var en tid da Bysants var svekket, og fordi Nemanja-dynastiet vokste seg stadig sterkere, ga dette rom for erobring av store områder på Balkan. Under Stefan Dušan (1331-55), som i 1346 ble kronet til «tsar over serbere og grekere» og senere også over bulgarere og albanere, nådde den serbiske middelalderstaten sitt høydepunkt¹⁶. En rekke serbiske kirker og klostre ble bygget, og flere av disse står den dag i dag. Blant de viktigste for dagens

¹⁴ Mønnesland S., 2006:89

¹⁵ Ibid

¹⁶ Ibid:91

serbere er det ovennevnte Patriarkatet i byen Peja (vest i Kosova), Graçanica og Visoki Deçani-klosteret i Deçan (sør for Peja).¹⁷

Bragden til Dušan skulle riktignok ikke vare lenge. Da han brått døde i 1355, falt det serbiske kongerike, og den osmanske trusselen hadde allerede bitt seg fast på det europeiske kontinentet.

2.4. Slaget på Kosovosletta og Den serbiske myten

I 1371 kjempet serbiske militærstyrker harde kamper mot de innvandrende tyrkerne på Maritsasjøen, som i dag ligger i det moderne Bulgaria. Serberne tapte. Men det er kampen på kosovarsk jord som har blitt stående som den viktigste i serbisk historie. Serbiske historiebøker hevder at den osmanske lederen Sultan Murad i 1389 utfordret prins Lazar til kamp på Kosovosletta, nær dagens hovedstad Prishtina, da den serbiske prinsen ikke ville underkaste seg Murad og bli hans vasall¹⁸. I ukene før slaget hadde Lazar klart å danne en koalisjon, og troppene hans inkluderte både kroater, bosniere og albanere, som på den tiden også var kristne. Ifølge serbisk litteratur skal prins Lazar ha tatt et skjebnesvangert valg: skulle han velge et kongerike på jorden eller ville han dø for himmelens imperium, for sannhet, rettferdighet og det evige?

Slaget endte med at både prins Lazar og sultan Murad døde, og det sies at den serbiske middelalderprinsen ble begravd på sletta. Vi vet svært lite om hva som skjedde under selve slaget, men at serberne tapte og at Kosova var et stort nederlag, er det ingen tvil om. Selv om Serbia ikke falt fullt til osmanerne før 1459, har den gamle myten om slaget i Kosova vært så innflytelsesrik at den har blitt stående som et viktig nasjonalistisk symbol for serberne.

I moderne tid har Kosova blitt omtalt som «Serbias vugge» og 28. juni (datoen da slaget fant sted) er i dag - paradoksalt nok - den viktigste helligdagen i Serbia. For serberne står ikke datoen som et knusende nederlag slik andre muligens ville tolket det. I stedet symboliserer den heller overlevelsen

¹⁷ Judah, T., 2002:3

¹⁸ Ibid:4

av den serbiske kultur og deres språk gjennom århundrer av osmansk styre.¹⁹ Da bosnierne og albanerne ble konvertert til islam under osmanertiden, klarte serberne å holde på sin kristne tro.

2.5. Fra osmansk dominans til jugoslavisk føderasjon

Kosova forble lenge en konfliktkilde der det lå midt i sonen av osmanernes og europeernes kontinuerlige kamper for innflytelse på Vest-Balkan. Under osmansk styre hadde Kosova aldri en fullverdig og separat eksistens. Det samme gjaldt for Serbia, som først i 1878 ble anerkjent som stat. Likevel bodde det nesten en million albanere i det osmanske riket på denne tiden. Disse var hovedsakelig konsentrert i dagens Albania, Kosova og Makedonia, men befolkningen strakk seg også dypt inn i Hellas, Montenegro og Bulgaria. Den albanske innflytelsen var stor. Albanske krigere var de sterkeste i det osmanske riket, de hadde regionens mest effektive leiesoldater og de holdt handelskolonier i byer som Bucuresti, Istanbul og Kairo. I tillegg til dette hadde albansk kultur stor innflytelse på deres naboer. Tyrkere, grekere, montenegrinere og serbere «lånte» alle av den albanske folkløren. Men albanerne var også delt på de mest vitale punktene: religion og geografi. Nøkkelen til albansk enhet var derfor språket. Da serberne, grekerne, montenegrinerne og bulgarerne startet ekspansjonistiske bevegelser i andre halvdel av 1700-tallet, ble det forbudt for albanerne å undervise på sitt eget språk, i frykt for at tyrkernes sterkeste allierte også skulle komme på slike tanker. Men istedenfor å forhindre albansk separatisme, førte de strenge tiltakene til en nasjonal bevisstgjøring hos albanerne.

2.5.1. Albansk nasjonalisme

I 1822 forsøkte tre tusen albanere å vandre fra Kosova til Istanbul for å legge frem klager på den lokale tyrannen og hans strenge regime i Prishtina. Den osmanske lederen nektet å godta noe krav om selvstyre i Kosova, men tillot muslimer, katolikker og ortodokse å åpne skoler. Da de europeiske revolusjonene etterhvert spredte seg til Balkan, krevde serberne i Serbia og albanerne i

¹⁹ Wheeling Jesuit University, 1999-2002. «History of Kosovo up to 1918»

Kosova hver sin nasjonale identitet²⁰, og under Berlinkongressen i 1878, ble Serbia erklært selvstendig stat.²¹

I frykt for å miste albanskbeboede områder til nye kristne stater som Montenegro, opprettet albanerne - de fleste av dem fra Kosova -, Prizren-ligaen (the League of Prizren) i Kosova i juni samme året. Intellektuelle mobiliserte til et møte mellom albanske ledere i Prizren, der noen av disse ønsket å forsvare muslimske og albanske tradisjoner som de mente ble truet av moderne reformer, mens andre ropte på en autonom albansk enhet innenfor det serbiske imperiet, med hovedstad i Bitola i Makedonia. Denne enheten skulle omfatte distriktene Janina, Kosova, Bitola og Shkodër (i dagens Albania),²² men i 1881 ble opprøret hardt slått ned av tyrkiske tropper. Ideen om at albanere, inkludert muslimer og katolikker fra alle stammer, skulle være ett folk samlet i én stat, ble ikke mindre ønskelig av den grunn.²³ Prizren- ligaen la grunnlaget for en albansk nasjonal bevegelse som videre skulle bli svært viktig.

I sin bok « Før Jugoslavia og etter» fra 2006, skriver Svein Mønnesland, at nå «[...] ble verden oppmerksom på det albanske spørsmålet, og at «[...] den albanske nasjonen ble en faktor å regne med i det internasjonale spillet om hva som skulle skje med det osmanske Europa den dagen tyrkerne måtte trekke seg ut.²⁴ En slik status hadde albanerne aldri før hatt, og videre ble det viktig for albanske nasjonalister å forhindre at territoriet deres ble delt opp. For å lykkes med dette ble innføringen av albansk som språk ved skolen det aller viktigste. Selv om tyrkisk ledelse forsøkte å kjempe mot den albanske nasjonalismen på slutten av 1800-tallet, klarte de ikke dette. I 1908 møttes albanske representanter i Bitola hvor de fattet vedtak om politisk og kulturell enhet, der det blant annet ble bestemt at det latinske alfabetet skulle brukes istedenfor det arabiske som tyrkerne brukte.

Drøyt to år senere, i mars 1910, brøt det ut opprør i Prishtina, og dette spredte seg ut over hele Kosova. Selv om tyrkerne slo ned opprøret, prøvde albanerne seg på ny i april 1912, og i august tok

²⁰ MacShane, D., 2011:18

²¹ Ibid

²² Mønnesland, S., 2006:147

²³ Judah, T., 2002:12

²⁴ Mønnesland S., 2006:147

de Skopje (dagens hovedstad i Makedonia). I desember samme året ble det holdt en konferanse i London, der det ble bestemt at Albania skulle bli anerkjent som stat, mer eller mindre med de grensene vi kjenner til i dag. På noen få områder måtte en mer bestemt linje riktignok trekkes.²⁵ Sett med albanske øyne skulle dette bli skjebnesvangert, ikke bare for Kosova, men også for den albanske enheten som sådan. Kosova ble delt mellom Serbia og Montenegro, noe som ikke overraskende gjorde albanerne i Kosova opprørt. Som om ikke dette var nok, ble Serbias annektering av Kosova internasjonalt anerkjent like etter den andre Balkankrig i juni/juli 1913.

2.5.2. Albanerne i Kosova

Etter de to krigene på Balkan merket Serbia etterhvert omfanget av den store ikke-serbiske befolkningen, spesielt albanerne i Kosova, noe som utgjorde et problem for serberne. Det var nå om å gjøre å renske de nyvunnede områdene for «fremmedelementer» så fort som mulig, og den nye politikken ble enten å assimilere eller deportere disse. Serberne satte i gang en sterk kampanje som blant annet fremstilte albanerne som mindreverdige og undermennesker. Da disse i 1913 gjorde motstand mot den urettferdige behandlingen, slo serbiske styrker ned denne, og innførte i stedet et strengt politiregime. I tillegg fikk serbiske og montenegrinske innvandrende kosovarsk land av staten. Siden dette skjedde like før første verdenskrig brøt ut, fikk riktignok ikke serberne tilstrekkelig tid til å «løse» det albanske problemet slik de hadde ønsket,²⁶ mens albanernes misnøye fortsatte å øke i omfang.

Under krigen ble Serbia invadert av Østerrike-Ungarn, samtidig som at tyskerne og bulgarerne også tok deler av landet. Den eneste utveien for den serbiske regjeringen, kongen og armeen, var å evakuere på tvers av Kosova, for så å bli reddet av de allierte. Etter at de ble fraktet i sikkerhet med båt til den greske øya Korfu, troppet serberne opp og kjempet på de alliertes side. Også albanere i Kosova kjempet mot sentralmaktene, men i oktober 1918 returnerte de serbiske troppene, og i desember samme året ble en ny stat dannet. *Kongerike av serbere, kroater og slovenere*, som fra 1929 ble hetende *det første Jugoslavia*, inkluderte områdene Kroatia, Dalmatia, Vojvodina,

²⁵ Judah, T., 2008:38

²⁶ Mønnesland, S., 2006:150

Slovenia, Montenegro, Bosnia-Hercegovina, Makedonia og Kosova. Serbia var det dominerende folket, mens albanerne var en av de største minoritetene i kongeriket.²⁷ I årene som fulgte ble albanere på nytt forsøkt assimilert av serberne, blant annet ved fjerning av albanske skoler og erstatning av dem med serbiskspråklige.²⁸

Balkankrigene og den første verdenskrig var virkelig knusende for albanerne. Serberne i Kosova så annekteringen som en frigjørelse, enda disse på denne tiden kun utgjorde rundt 30 prosent av hele den kosovarske befolkningen. Albanerne på sin side betraktet dette som en erobring av området; et område der viktige ledere i lang tid hadde strebet etter forening mellom alle albanskbefolkede områder på Balkan.²⁹ Den albanske motstanden, ledet av albaneren Isa Boletin - som i dag fremdeles blir husket som en av de største heltene i albansk historie -, ble nå brutalt knust. Det anslås at rundt 20.000 mennesker mistet livet og flere titusener flyktet området.

Opprettet i kjølvannet av den første verdenskrig, ble det første Jugoslavia slått sammen av ulike folkegrupper som hadde overlevd århundrer av utenlandsk kontroll, dominans og til tider undertrykkelse. Da den internasjonale uroen på nytt begynte å spre seg på slutten av 1930-tallet, og misnøyen blant de ulike folkeslagene stadig ble større, gikk det første Jugoslavia gradvis mot en oppløsning.³⁰

²⁷ Judah, T., 2008: 40-41

²⁸ Ker-Lindsay, J., 2009:9

²⁹ Judah, T., 2008:39

³⁰ Ramet, S. P., 2006:109

Kapittel 3. Kosova i det moderne Jugoslavia

3.1. Introduksjon:

Jugoslavia ble i sin tid beskrevet som landet med seks republikker, fem nasjoner, fire språk, tre religioner, to alfabet og en jugoslav – Tito ³¹

Utsagnet over sier det meste om hvordan den jugoslaviske føderasjonen var bygget opp. Titos Jugoslavia var en svært mangfoldig stat bygget på etniske prinsipper, som skulle gi alle etnisiteter like rettigheter. Samtidig skulle de ulike folkegruppene dele én og samme ideologi: Titos «brorskap og enhet». Ved å skape en føderativ, multinasjonal enhet med delvis nasjonal selvbestemmelse, skulle han løse det nasjonale problemet, med et system basert på nasjonal likhet. Men hvordan var det mulig å holde en jugoslavisk union, med en så konfliktfylt historie, og med så forskjellige kulturer, religioner og nasjonaliteter, i sjakk? Kunne man allerede fra starten av se at Jugoslavia var dømt til å feile? Var de tydelige motsetningene avgjørende for den albanske nasjonalistiske bevegelsen i Kosova, og derav oppløsningen av hele føderasjonen?

I dette kapittelet vil jeg hovedsakelig analysere utviklingen av Kosova fra slutten av andre verdenskrig og frem til siste halvdel av 1980-tallet. Hvilken status hadde Kosova, hvordan var de sosioøkonomiske forholdene i området, og når og hvordan startet den albanske nasjonalismen å gjøre seg bemerket?

Dette kapittelet viser en turbulent periode etter andre verdenskrig der Jugoslavia gjennomgikk merkbare forandringer, både konstitusjonelt og i form av nasjonalistisk gjenoppvåkning. Blant annet argumenterer jeg for hvordan den serbiske undertrykkelsen var med på å forsterke den albanske nasjonalismen og ønsket om forandringer blant albanerne i Kosova. Jeg argumenterer også for rollen den nye jugoslaviske konstitusjonen av 1974 spilte for det albanske kravet om egen republikk

³¹ Bakke, E., 1994:1.

innenfor unionen, samt hvordan Memorandum av 1986 la grunnlaget for den serbiske nasjonalismens gjenoppvåkning.

3.2. Balkan under andre verdenskrig

Den andre verdenskrig førte som kjent til en rekke endringer i Europa, og akseinvasjonen resulterte i oppdelingen av det første Jugoslavia. Tyskland angrep Jugoslavia i april 1941, og like etter fikk den fascistiske bevegelsen «Ustasja» makten i Kroatia. Denne førte etterhvert til «Den uavhengige staten Kroatia» som inkluderte Bosnia-Hercegovina.³² Selv om Serbia også ble organisert som egen stat, ble det tyske styret her mer tydelig og kraftfullt, et tilbakesteg for den ellers så dominante staten. Hva resten av Jugoslavia angikk, ble områdene delt mellom Tyskland, Italia, Bulgaria og Ungarn, der de to førstnevnte hadde kontroll over den største delen.³³

Det meste av Kosova falt under Italia, som også tok store deler av Albania, med unntak av noen tyskokkuperte områder. Et slags «Stor-Albania» ble opprettet under beskyttelse av Mussolini, og albansk ble for første gang tillatt i skolen. Selv om motstanden mot fascistene var svak, fantes det noen få albanske motstandsgrupper, deriblant Balli Kombëtar (Ballistene), som blant annet ønsket å beholde Kosova innenfor dette «Stor-Albania» også etter krigen. Etter at Italia kapitulerte i 1943, tok tyske tropper over Albania, og fikk støtte hos Ballistene. En albansk nasjonalistisk enhet, «Den andre Prizrenligaen», ble opprettet på tysk initiativ og samarbeidet tett på tysk side resten av krigstiden. Da tyskerne i oktober 1944 trakk seg ut, tok partisanene over, men albansk kommunistmotstand fortsatte en liten periode. I 1945 satte Tito derimot Kosova under militær forvaltning, fast bestemt på å tilintetgjøre den albanske nasjonalismen for godt.³⁴

Den jugoslaviske kampen mot okkupantene førte til et massivt tap av menneskeliv og splittelser mellom de ulike folkegruppene. De serbiske tsjetnikene og de kommunistiske partisanene kjempet etterhvert harde kamper mot de kroatisk Ustasjaene, samtidig som de gikk løs på hverandre. Lederen for partisanene, Josip Broz Tito, skulle senere bli en viktig skikkelse i historien på Balkan,

³² 2.verdenskrig, udatert. (Se litteraturliste for link til nettside).

³³ Ramet, S. P., 2006:113

³⁴ Mønnesland, S., 2006:193

da han etter krigen gjenforente folkegruppene i det nye, kommunistiske Jugoslavia av 1945.

3.3. Titos Jugoslavia: en miks av ulikheter

På grunn av krigsinnsatsen stod kommunistpartiet etter 1945 sterkere i Jugoslavia enn i andre østeuropeiske land, og den kommunistiske maktovertakelsen skjedde raskt og brutalt.³⁵

Kommunistene, med Tito i spissen, visste meget godt at det første Jugoslavia hadde vært svært dysfunksjonell. Ifølge dem, viste det tidligere regimet mangel på å imøtekomme kroatisk, bosniske, slovenske og montenegrinske krav om føderalisme, Vojvodinas krav om autonomi, samt de legitime kravene makedonere og albanere i Kosova la frem om bruk av eget språk i utdanning. Hovedspørsmålet rundt det nye Jugoslavia ble derfor hvilke områder som skulle få status som republikker. Det var ingen tvil om at Slovenia, Kroatia, Serbia, Montenegro og Makedonia skulle erklæres konstitusjonelle republikker, mens det på en annen side var stor usikkerhet rundt Bosnia-Hercegovina (med muslimsk flertall), Vojvodina og Kosova. Førstnevnte fikk til slutt status som republikk, mens Vojvodina ble erklært autonom provins. Kosova, med dets overlegne albanske og muslimske majoritet, fikk derimot kun status som autonom region, noe som i grunn ikke ga noen særrettigheter for det albanske folk, og som vi skal se førte til stor misnøye blant albanerne.

3.4. Kosova og albanerne i Jugoslavia

Kollapsen av det første Jugoslavia og den andre verdenskrig ga rom oppfordring av alle albanere til dannelse av et Stor-Albania. Ideen ble støttet av de fleste albanere i Kosova, som anså seg selv og Albania som én nasjon. Men den eneste måten dette kunne skje på, var i følge serbiske myndigheter kun «[...] through a common struggle with the other peoples of Yugoslavia against the occupiers and their lackeys. For the only way freedom can be achieved is if all peoples, including the Albanians, have the possibility of deciding their own destiny, with the right to self-determination, up to and including secession»³⁶. Albanerne som kjempet for Partisanene forventet etter krigen at Kosova ville bli forent med Albania. Dette skulle riktignok ikke bli tilfelle, og allerede i september 1945 ble

³⁵ Ibid:215

³⁶ Ibid:48-49

Kosova formelt annektert av Serbia. I den jugoslaviske konstitusjonen av 1946 ble Kosova en autonom region i Serbia, noe som kun betydde et slags kompromiss for den knuste drømmen om gjenforening med Albania.

Tre punkter fra Kosovos krigshistorie, og spesielt fra årene 1943-1945, er svært viktige. For det første var det så sent som i 1943 ikke en selvfølge at Kosova skulle være en del av Jugoslavia. Dets tidligere historie inneholdt forbindelser med ulike imperier og stater, og Kosova kunne like lett falle innenfor områdene deres. For det andre, selv om Tito selv uttalte at Kosovos fremtid skulle avhenge av folkets vilje, ble ikke dette tilfelle. I stedet ble denne makten gitt til et ikke-representativt råd, «Regional People's Council of Kosovo», som kun talte for et fåtall av befolkningen. Enhver påstand om at albanerne selv fikk valget om å slutte seg til Serbia, er enda en tvilsom myte som fremdeles flyter rundt på Balkan. Sist, men ikke minst, gikk «Rådets» vedtak ut på å slutte seg til et *føderalt* Serbia, altså et Serbia som var en del av den jugoslaviske Føderasjon, og der dets makt skulle balanseres med de andre republikkenes.³⁷ Om dette var en feiltolkning av Rådet eller en bevisst, utspekulert handling av Serbia, er vanskelig å si noe om nå i ettertid. Men det er ingen tvil om at resultatene av dette ikke ble noe særlig godt mottatt av albanere flest, som heller skulle sett Kosova som en del av moderlandet.

Titos kommunistiske ideologi forstod komplikasjonene med et nasjonalistisk sentiment/en nasjonalistisk kjerne i en så ulik enhet som det Jugoslavia var. Hans nærmeste politiske tilknyttede, og høyre hånd, Edvard Kardelj, sa blant annet under en debatt i den kommunistiske komiteen i 1945 at «[...]the best solution would be if Kosovo were to be united with Albania, but because neither foreign nor domestic factors favour this, it must remain a compact province within the framework of Serbia.»³⁸ Selv om man kanskje kunne tolket dette utsagnet som en type jugoslavisk støtte for Kosovos krav om gjenforening med Albania, ble albanerne riktignok ikke møtt med nåde de første to tiårene under Titos Jugoslavia. Etter krigen utnevnte Tito serbiske Aleksandar Ranković til innenriksminister og ansvarlig for sikkerhetstjenesten i Kosova, poster han kom til å holde frem til 1966. Flere kilder hevder at albanerne led sterkt under Ranković. Blant annet skriver Mønnesland at terror ble et politisk våpen, og at alle som ble mistenkt som «klassefiender» ble tatt i arrest. Med

³⁷ Hyseni, S., 2009:44-45

³⁸ MacShane, D., 2011:25

«klassefiender» betydde her alle velstående, religiøse og intellektuelle, folk som på noen som helst måte kunne true det serbiske regimet.³⁹ Også Tim Judah skriver i sin bok «Kosovo. What everyone needs to know» fra 2008 om forholdene i Kosova den første perioden etter den andre verdenskrig. Her forklarer han blant annet hvordan kosovarske landsbyer og deres albanske innbyggere ble raidet og rensket for våpen, og at det i 1956 oppstod en beryktet sak der flere albanere feilaktig ble tatt for spionasje i Prizren. Først i 1968 ble alle disse fangene satt fri og rehabilitert.⁴⁰

De to første tiårene under kommunistisk styre var, som nevnt, rimelig dystre for Kosova, kanskje spesielt med tanke på hvordan vilkårene så ut i andre deler av Jugoslavia. Først og fremst var støtten til Partisanene minimal blant albanerne i Kosova, i forhold til i flere av de jugoslaviske republikkene. Samtidig ønsket ikke albanerne overhodet å være en del av Serbia, i motsetning til de serbiske og montenegrinske innbyggerne i regionen. Misnøyen ble altså ikke mindre blant albanerne av at offentlige institusjoner og sikkerhetstjenester frem til 1966 ble ledet av Ranković, som gjorde alt i sin makt for ikke å ansette albanere til disse postene. I tillegg var dette en periode der de moderne grensene til Kosova ble dratt. Blant annet mistet Kosova landområdene Presheva og Bujanoc til Serbia. Den albanske delen av Makedonia ble innlemmet i den nye makedonske staten og det samme skjedde for den albanske delen av Montenegro.⁴¹ Men til tross for at Kosova ikke var en fullverdig republikk under den Jugoslaviske Føderale Konstitusjon, gikk Tito, etter økt press fra albanerne, med på å gi dem rett til å bruke albansk som hovedmål i skolen. Samtidig stanset han returneringen av serbiske bosettere til provinsen, slik at albanerne fikk beholde sine opprinnelige eiendommer. Albanerne nøt noe godt av disse tvilsomme frieriene til Tito, men var fremdeles ikke fornøyde med situasjonen.

1950- og tidlig 60-tallet utgjorde selve lavpunktet under Titos styre. En stor etnisk ubalanse fortsatte, serbere og montenegriner - som til sammen utgjorde 27 prosent av befolkningen i Kosova - stod for 50 prosent av partimedlemskapet og 68 prosent av de administrative og ledende stillingene i regionen. Den industrielle utviklingen gikk sakte, og det var først etter 1957 at Kosova begynte å motta små fond og midler under det føderale budsjettet for utviklingen av industrien. De sosioøkonomiske forholdene i Kosova var generelt sett svært dårlige, og for å gjøre vondt verre, ble

³⁹ Mønnesland, S., 2006:215

⁴⁰ Judah, T., 2008:51

⁴¹ Ibid:52

Kosovas «autonome» status redusert til det absolutte lavpunkt i den nye jugoslaviske konstitusjonen av 1963. Kosova ble riktignok oppgradert fra «autonom region» til «autonom provins» (slik Vojvodina allerede var), men denne konstitusjonen uttalte at republikkene selv kunne forme provinser på deres eget initiativ, og at provinsene Kosova og Vojvodina hadde blitt formet etter avgjørelse av den serbiske forsamlingen. For første gang så det ut som at Kosovos konstitusjonelle status hadde blitt fullstendig fjernet fra det føderale plan og nå mer eller mindre kun tilhørte Serbia.⁴²

Årene før Ranković' fall ble kjennetegnet av store uenigheter mellom de som ønsket sentralisering og de som ønsket mer makt til republikkene. Ikke overraskende var det de rikeste republikkene, Slovenia og Kroatia, som støttet desentralisering av makten. Da Tito i 1966 fant ut at Ranković hadde truet individer som ønsket desentralisering, samtidig som han motarbeidet sin egen leder, ble han beordret om å tre av fra stillingene sine. Nå fulgte ulike konsesjoner i albanernes favør.

I mars 1967, tok Tito turen til Kosova for første gang på 16 år, der han benyttet muligheten til å kritisere de sosioøkonomiske forholdene i provinsen. Blant annet mente han at en ikke kunne snakke om like rettigheter for albanerne i Kosova, fordi serberne stadig fikk førsterett på arbeid i industriene, mens albanerne ble avvist «[...] selv om de [hadde] de samme eller bedre kvalifikasjonene».⁴³ Året etter ble det vedtatt at ordet «Šiptar» - en nedsettende versjon av det albanske ordet «Shqiptar», som betyr «albaner» - ikke lenger skulle brukes. Dette skulle herved erstattes med «Albanac». I tillegg skulle ikke «Kosovo-Metohija» eller «Kosmet» lenger brukes som navnet på provinsen, ord som alltid hadde plaget albanerne. «Kosovo» (på albansk; *Kosova*) skulle nå i stedet være det rette, offisielle navnet.⁴⁴

I årene etter Ranković' fall begynte ting å endre seg og Jugoslavia beveget seg sakte, men sikkert mot desentralisering og liberalisme.⁴⁵ Kosova var, som så ofte før, ikke den største prioriteten i denne perioden. Dette opprørte albanerne, som mente at de led under svært dårlige økonomiske og sosiale kår i den autonome provinsen. I november 1968 brøt det ut demonstrasjoner startet av

⁴² Malcolm, N., 1998:323-324

⁴³ Ibid: 324

⁴⁴ Ibid

⁴⁵ Judah, T., 2002:36

studenter som krevde at provinsen skulle oppgraderes til republikk, og dette var første gangen slagordet «Kosova – Republikk» ble hørt i gatene. Et annet slagord lød «Vi vil ha et universitet» og var et krav om at det skulle opprettes et eget albanskspråklig universitet istedenfor den daværende provinsielle avdelingen av Universitetet i Beograd, som befant seg i Prishtina.⁴⁶ Protestene spredte seg så utover til de albanskbeboede delene av det vestlige Makedonia og radikale la etterhvert nok en gang frem krav om union med Albania.

Svaret på dette spørsmålet var ganske enkelt `Nei`. I den jugoslaviske modellen var folket inndelt i nasjoner og nasjonaliteter, det førstnevnte som slovenere, kroater, serbere, montenegrinere, makedonere og bosniske muslimer. Nasjonaliteter var teknisk sett minoriteter ansett for å ha moderlandet sitt utenfor Jugoslavia; albanere i Kosova og ungarere i Vojvodina var de to viktigste eksemplene. Dette kan man imidlertid kalle meningsløst og uten juridisk eller teoretisk holdepunkt. Selv om nasjoner ifølge konstitusjonen hadde rett til å være republikker og til å løsrive seg, gjaldt ikke det samme for nasjonalitetene.⁴⁷ Ifølge denne «regelen» kunne albanerne aldri, under noen omstendigheter, opprette en republikk på lik linje med de andre.

Det andre kravet, om eget universitet, ble derimot innfridd, og i 1970 åpnet Universitet i Prishtina. Dette bånd mellom Prishtina og Tirana oppstod og det samme året signerte det nye universitetet en avtale med universitetet i Tirana; mer enn 200 lærere skulle hentes inn fra Tirana i løpet av de neste fem årene og det skulle brukes tekstbøker printet i Albania og skrevet på det albanske språk.⁴⁸ Resultatet av dette samarbeidet ble en begynnelse på «albanisering» av provinsen og en albansk nasjonal renessanse i Kosova.

Fra 1969 fikk albanerne i Kosova lov til å heise Albanias flagg som deres eget nasjonale emblem. For disse var dette en positiv overraskelse fra den Jugoslaviske regjeringen, og de følte de nærmet seg moderlandet, om ikke fysisk så i hvert fall spirituelle. Slaverne på den annen side fryktet – kanskje med det rette - økt separatisme og irredentisme. I tillegg var dette en periode da den etniske ubalansen delvis ble korrigert på det offentlige plan, selv om det riktignok tok tid. Så sent som i 1980 var det beregnet at en av fem serbere hadde statslønnet arbeid, mens hos albanerne var det kun

⁴⁶ Ibid:325

⁴⁷ Judah, T., 2002:37

⁴⁸ Malcolm, N., 1998:326

én av elleve. Albanerne gjorde imidlertid større fremskritt innen parti -og lokaladministrasjon. Blant annet hadde antallet albanere i kommunistligaen i Kosova økt til to tredjedeler i slutten av 1970-årene, og innen 1981 ble det hevdet at tre fjerdedeler av alle politi -og sikkerhetsstyrker var albanere.⁴⁹ Den gode trenden skulle fortsette, og spesielt den nye konstitusjonen av 1974 ble viktig for albanerne.

3.5. 1974 og den nye Grunnloven

Før 1974-grunnloven var Kosova avhengig av den serbiske konstitusjonen og lå under serbisk styre, som igjen på papiret tilhørte den konstitusjonelle strukturen av «den føderale staten Jugoslavia».

Dette endret seg riktignok med den nye grunnloven. Kosova skulle nå få rettigheter på lik linje med de seks republikkene; som de andre hadde de egne partiorganisasjoner, de utstedte sin egen grunnlov og fikk sin egen domstol, de hadde eget politi, flagg og andre statlige symboler⁵⁰

Grunnloven sa også at områdene i de autonome provinsene ikke kunne endres på uten deres samtykke. I tillegg til dette var provinsene representert i begge kamrene i den føderale forsamlingen, sammen med republikkene.⁵¹ Grunnloven bekreftet altså Kosovos doble posisjon, både som del av Serbia, men også som en likestilt enhet i SFRY. Konstitusjonen forhindret også Serbia fra å blande seg i provinsielle anliggende mot Kosovos vilje. Samtidig hadde Kosova sin egen nasjonale bank, høyesterett og en uavhengig administrasjon under overvåking av provinsens utøvende råd og presidentskap.

1974-konstitusjonen så ut til å endre alt for albanerne. Men den etterlengtede forandringen utgjorde i realiteten liten forskjell. Først og fremst er/var provinsene og republikkene *de facto* likestilte enheter, sett bort i fra at det kun var republikker som hadde rett til å løsrive seg. Albanerne så ikke på dette som noe tålelig kompromiss, og mente at det eneste som faktisk ville gi dem like rettigheter som de andre, var å bli anerkjent som republikk. Var ikke det albanske kravet om egen republikk ifølge konstitusjonen følgelig et krav om løsrivelse? Var dette allerede det første steget mot en oppløsning av hele den multinasjonale staten, som på grunn av den blandede etniske distribusjonen

⁴⁹ Malcolm, N., 1998:326

⁵⁰ Magaš, B., 1993:10

⁵¹ Hyseni, S., for the Ministry of Foreign Affairs, Kosovo (2009)

i teorien også ville føre til borgerkrig?

I dag blir slutten av 1960-årene - og 70-årene betraktet som en god tid av albanere i inn -og utland. De var friere enn noen gang før, de hadde bedre mulighet for utdanning og helsen til en gjennomsnittlig albaner i Kosova hadde aldri vært bedre. Men denne tiden var ikke bare en gullalder for provinsen. Jugoslavia i sin helhet blomstret i en periode da utenlandske banker øste ut kreditter, da industrien utviklet seg med stormskritt og da turisme virkelig satte fart på pengeomløpet i flere av landene.⁵² Kosovos nye status av 1974 var absolutt et steg fremover for albanerne. Likevel fortsatte presset om å bli oppgradert til republikk å øke, noe som i årene fremover skulle resultere i en rekke opprør og demonstrasjoner.

3.6. 1981-1986: «Kosova Republik!»

Da Tito døde i 1980, startet den jugoslaviske fasaden sakte, men sikkert å rakne. Om man ikke hadde sett tegn til en kollaps av den multietniske staten før, kunne man se tydelige tegn til det nå. I mars og april 1981 brøt det ut flere alvorlige demonstrasjoner i Kosova. Den første i rekken var av ikke-politiske årsaker; studenter ved universitetet i Prishtina hadde fått nok av dårlige levekår og svak service i kantinen. Tim Judah skriver i sin bok fra 2002 om studenten Daut Dauti som minnes at « [...] there were so many students that sometimes you had to queue up for two hours to get a meal». ⁵³ Etterhvert gikk klagene over på administrasjonen, som studentene kalte «parasitter» som kun tenkte på seg selv og ikke fellesskapet.

Det hele startet ved lunsjtid den 11. mars 1981, da en student angivelig oppdaget en kakerlakk i suppa si. Oppgitt kastet han maten på gulvet, fikk med seg medstudenter som var like oppgitte over forholdene ved universitetet, og startet en protest utenfor det administrative bygget ved universitetet. Politiet rykket inn og arresterte noen av demonstrantene, men det gikk ikke lenge før flere, også ikke-studenter, sluttet seg til protestene. Snart var det 3-4.000 demonstranter i alle aldre,

⁵³ Judah, T., 2002:39

og slagordene gikk fra å omhandle studentenes levekår til mer generell kritikk av autoritetene. Flere ble arrestert, fulgt av steinkasting og rop mot politiet. Alvorlige opprørsscener rystet hovedstaden, og først morgenen etter trakk demonstrantene seg tilbake etter at politiet brukte tåregass mot dem.⁵⁴

To uker senere, under den årlige jugoslaviske ungdomsstafetten (opprinnelig Tito-stafetten), som skulle representere det multinasjonale brorskapet, skulle det komme til et nytt opprør. Tusenvis av tilskuere hadde tatt turen for å se den berømte stafettpinnen bli levert videre, og dette var en mer eller mindre perfekt arena for studentene å samles og komme med nye krav. Selv om det i hovedsak dreide seg om bedre forhold ved universitetet, samt løslatelse av de studentene som var blitt arrestert under det forrige opprøret, ble det også fremmet politiske krav. Slagord som «Kosova Republik!», «Vi er albanere – ikke jugoslaver!» og «Gjenforening med Albania!» runget i folkehavet. Igjen brøt politiet inn med tåregass og 32 studenter ble såret og flere arrestert under sammenstøtet.⁵⁵

Opptøyene i Kosova i månedene mars-april fikk de serbiske myndighetene til å bli urolige. Ikke mange skjønnte hvor stor den albanske nasjonalismen faktisk hadde blitt, og færre forstod hvordan noen turte å utfordre Titos arv om «brorskap og enhet». Samtidig kan det for mange fremdeles i dag virke lite forståelig hvorfor albanerne i Kosova skulle ville gjøre opprør i en tid da de hadde fått større rettigheter og levekårene var bedre enn noen gang!⁵⁶

Den positive perioden på 70-tallet resulterte i en bevisstgjøring av den albanske nasjonalismen blant albanerne i Kosova, spesielt hos unge engasjerte og nyutdannede. Dette skulle videre føre til økte politiske krav for provinsen. Det naturlige steget videre for Kosova var å bli anerkjent som republikk.

⁵⁴ Malcolm, N., 1998/2002:334

⁵⁵ Ibid

⁵⁶ Mønnesland, S., 2006:239

3.6.1. Memorandum 1986

Mens albanerne det siste tiåret hadde opplevd fremskritt og nå naturligvis så en uavhengig fremtid som mulig, var ikke serberne like fornøyde med situasjonen. Serbiske nasjonalister forteller om årene 1966-1980 som en tid med nød og undertrykkelse. Den sosiale, økonomiske og politiske utviklingen hadde gradvis stoppet opp, og rykter om en alvorlig krise i offentlig sektor flommet. Titos gamle ideologi hadde med 1974-konstitusjonen blitt ordentlig satt på prøve, samtidig som at serberne så Kosova bli en autonom provins og ikke lenger en underlegen enhet i den serbiske republikken.

Etter Titos død i 1980, samt etter de albanske demonstrasjonene i Kosova i mars-april 1981, startet den serbiske «gjenoppvåkningen» og i 1985 skrev det serbiske akademiet for kunst og vitenskap (forkortet til SANU, dets serbokroatiske akronym) et memorandum.⁵⁷ Lekket i media i 1986, var memorandumet et produkt av et samarbeid mellom kjente intellektuelle i Serbia, deriblant romanforfatter Antonije Isaković, historiker Vasilije Krestić, økonom Kosta Mihajlović og Mihailo Marković. Dobrica Cosić, memorandumets «far», var angivelig ikke med på å skrive appellen, men skal kun ha tatt del i diskusjonene rundt den.⁵⁸

Innholdet i memorandumet var av det klagende slaget. Blant annet klaget serberne på urettferdighet i den sentrale jugoslaviske komiteen og at de med hensikt hadde blitt holdt utenfor den såkalte femårsplanen. Men det kanskje mest sjokkerende og, ifølge Sabrina Ramet, et konspiratorisk moment i teksten, dreide seg ikke overraskende om Kosova. Utviklingen i Kosova ble oppsummert som ensbetydende med et fysisk, politisk, lovlig og kulturelt folkemord mot serberne i provinsen, en åpen og total krig som var nøye planlagt av albanerne.⁵⁹

In the spring of 1981, open and total war was declared on the Serbian people, which had been carefully prepared for in advance in the various stages of administrative, political and constitutional reform. This open war has been going on for almost five years. It is being waged with a skilful and carefully orchestrated use of a variety of methods and tactics, with the active and not just tacit support of various political centres in Yugoslavia, which they are taking no pains to conceal and which is more ruinous than the encouragement

⁵⁷ Ramet, S. P., 2006:319

⁵⁸ Ibid:320

⁵⁹ Ibid

given by our neighbours.⁶⁰

De akademiske forfatterne la skylda på 1974-konstitusjonen og krevde en fullverdig nasjonal og kulturell integritet for den serbiske nasjonen. Nasjonalistene mente at konstitusjonen ble til med formål om å svekke Serbia, og ønsket med det en konstitusjonell endring som fjernet provinsiell autonomi, samt startet en bosetting av serbere og montenegriner i Kosova for å gi området en slavisk majoritet.⁶¹ Selv om der fantes tilfeller av trakassering av serbere i Kosova, fantes det ikke statistiske bevis på folkemord, slik SANU ville ha det til. I stedet var Kosovos voldtekts- og drapsrate en av de laveste i hele Jugoslavia, samtidig som at det under hele perioden 1981-1987 kun ble rapportert inn fem interetniske drapssaker i hele provinsen.⁶²

Det er ingen tvil om hvordan memorandumet påvirket mobiliseringen av den nye serbiske nasjonalismen som virkelig skulle komme til syne de neste årene. SANUs fremstilling av serbere som ofre for albansk undertrykkelse snudde historien opp-ned og førte til en storserbisk politikk, som for alvor ble utløst i andre halvdel av 1980-årene.⁶³ Med Milošević' inntreden i politikken i 1987 og hans arbeid med å sette memorandumet ut i live, skulle serberne få sin (midlertidige) «revansj».

⁶⁰ «Memorandum 1986 (the Greater Serbian Ideology) by Serbian Academy of Arts and Science». (2000-2006).

⁶¹ «Context of 'September 1986: Serb Arts and Science Academy Memorandum Claims Serbs Oppressed in Yugoslavia». (Udatert).

⁶² Kajfes, I., 2011:5-6

⁶³ MacShane, D., 2011:28

Kapittel 4. Den Jugoslaviske Føderasjon går i Oppløsning

4.1. Introduksjon

Dette kapitlet tar for seg utviklingen i Kosova fra Milošević' overtagelse og frem til selvstendighet i 2008. Jeg vil her undersøke hvordan den etniske nasjonalismen forandret seg fra fredelige forhandlinger til militære aksjoner fra slutten av 1980-årene til 1999, og hvordan det albanske folk i Kosova kjempet for frihet og selvstendighet under et fortsatt undertrykkende serbisk regime.

Kapitlet starter med å introdusere Slobodan Milošević: hvem var han, hvordan var hans vei inn i politikken, og hvordan «håndterte» han den albanske nasjonalismen? Deretter følger starten av Jugoslavias oppløsning, og kort om Slovenias, Kroatias og Bosnia-Hercegovinas vei til selvstendighet. Hva hadde Kosova å si for disse, og hadde de andre jugoslaviske statenes selvstendighet noe effekt på provinsens endelige løsrivelse fra føderasjonen? Var Milošević' politikk sentral i oppløsningen av Jugoslavia? Var det kanskje en kombinasjon av disse faktorene som førte til sammenbrudd av unionen? Og hvilken rolle hadde det internasjonale samfunnet i fredsforhandlingene på slutten av 90-årene?

I dette kapitlet argumenterer jeg for hvordan langvarig undertrykkelse skaper misnøye blant et folk i en multietnisk stat, og hvordan den etniske nasjonalismen bidro til den albanske bevegelsen for oppnåelsen av status som nasjon. Kapitlet viser også hvordan det å spille på historiske erindringer og opprinnelsesmytologi kan være med på å bidra til store spenninger mellom to folk – serberne og albanerne – i én og samme stat, og hvordan dette igjen utløste stor frykt og dermed trigget nasjonalistiske bevegelser i store deler av den jugoslaviske føderasjonen. Videre argumenterer jeg for det internasjonale samfunnets viktige inngripen i konflikten i Kosova, som i kombinasjon med andre faktorer kan ha bidratt til den siste og endelige oppløsningen av Jugoslavia.

4.2. Slobodan Milošević

Oppfordring om «brorskap og enhet» blant Jugoslavias forskjellige etniske grupper var essensen i Titos ideologi. Nasjonal likhet, der ingen nasjonale grupperinger skulle dominere, og der ingen skulle diskrimineres, var selve kjernen i det føderative systemet. Likevel så flere partiledere gjennom kommunisttiden uttrykket «etnisitet» som en mulighet til å øke egen popularitet blant befolkningen. Slobodan Milošević skulle vise seg å bli den mest suksessfulle jugoslaviske kommunisten til å ta i bruk etnisk nasjonalisme som verktøy og, paradoksalt nok, ødelegge det samme jugoslaviske kommunistregimet han selv ble politisk skapt i og av.⁶⁴

4.2.1. Oppvekst og politisk inntreden

Milošević ble født i den sentral-serbiske byen Pozarevac, noen mil sør for Beograd, der familien hans hadde søkt tilflukt fra starten av andre verdenskrig. Foreldrene, begge av montenegrinsk opprinnelse, skal ha vært tilhengere av Partisanene, og moren var angivelig en stor kommunistisk troende. Oppveksten til Milošević kan sies å ha vært av det vanskelig slaget; ikke bare vokste han opp under krigs – og revolusjonsår, men rett etter andre verdenskrig ble han forlatt av faren, Svetozar, på grunn av hans bakgrunn som russisk språklærer og derav mistanke om pro-Sovjetisk støtte i familien Milošević⁶⁵. Denne hendelsen var én av mange traumatiske episoder i Milošević' liv. To år tidligere tok hans favorittonkel sitt eget liv, sannsynligvis av politisk depresjon. Også Svetozar skulle i 1962 ta livet sitt mens den 21-årige studenten Slobodan var på skole-ekskursjon til Sovjetunionen. Moren, Stanislava, tok seg av Slobodan og hans eldre bror Borislav i Pozarevac, og Slobodan var svært takknemlig for denne sterke kvinnen. I 1973 – mens Milošević i en alder av 32 arbeidet innen offentlig ledelse – skulle også moren begå selvmord.

Det blir sagt at Milošević var en smart og arbeidsom student, med sterke meninger og stor innflytelse på medstudenter, egenskaper han skulle ta med seg videre inn i politikken. I 1959, da han var 18 år gammel, ble Slobodan med i den kommunistiske ligaen, og året etter startet han

⁶⁴ Cohen, L. J., 2001:43-44

⁶⁵ Sell, L., 2002:14

jusstudiet ved universitetet i Beograd hvor han hadde flere kommunistiske verv. Det var her Milošević knyttet bånd med en annen ung kommunist ved navn Ivan Stambolić, og det var han som nominerte Milošević til post som sekretær for fakultetets komité for kommunistligaen⁶⁶. Det var også han som skulle bli Milošević' vei inn i politikken, da han som leder for den kommunistiske ligaen i Serbia (eng: League of Communists of Serbia) i 1984 tok Milošević som sin protesje. Samme året ble Milošević leder for den lokale kommunistiske partiorganisasjonen i Beograd, og i 1987 utkonkurrerte han Stambolić som leder i LCS⁶⁷.

Milošević ble fort en svært populær skikkelse i Serbia. Hans raske popularitet skyldtes hans tilsynelatende karismatiske karakter og ikke minst introduseringen av en ny populistisk politisk stil, som snart skulle føre en svart sky over hele Balkan.

4.2.2. Field of Blackbirds 600 år etter: «nothing but the darkest nationalism»

Etter SANUs memorandum i 1986 fortsatte klager om undertrykkelse av serbere i Kosova å øke, samtidig som albanerne stadig krevde status som albansk republikk. Dette fikk serberne til å kreve endringer i det provinsielle partiapparatet for å gjøre situasjonen for serbere i Kosova lettere, men også for å understreke at Kosova skulle forbli en provins i Serbia og «Serbias vugge».⁶⁸ I april 1987 gikk det rykter om at en gruppe serbiske og montenegrinske aktivister skulle føre en demonstrasjon fra Kosovasetta til Beograd, og ønsket at daværende partipresident Stambolic skulle holde tale for dem på Kosovasetta. Motvillig til dette sendte Stambolic sin nestleder Milošević dit i stedet; et valg han etterhvert kom til å angre sterkt på. Som han selv senere mintes, hadde Milošević aldri vist noe tegn til interesse i Kosova og hadde i tillegg ved et tilfelle sagt 'Forget about the provinces, let's get back to Yugoslavia.'⁶⁹

Talen til Milošević på Kosovasetta den 24. april 1987 skulle forandre hele situasjonen i Kosova.

⁶⁶ Cohen, L. J., 2001:48

⁶⁷ Encyclopædia Britannica, Inc, 1994-1999

⁶⁸ Ramet, S. P., 2006:306

⁶⁹ Malcolm, N., 1998:341

Mens han lyttet til de lokale talsmennenes sinte og aggressive taler i Kulturhuset, brøt det ut masseslagsmål mellom den store mengden serbere utenfor bygget, og politiet. Milošević stoppet det pågående møtet og gikk forsiktig ut til folkemengden. «No one should dare to beat you! », lød det fra Milošević. Fanget på bånd, skulle disse ordene bli serbernes redning og albanernes forbannelse. Fra denne dagen, hadde han bestemt, skulle serberne vernes fra den angivelig albanske undertrykkelsen og ingen skulle så mye som få røre et hårstrå på dem. Albanerne skulle nå settes under – om mulig – strengere overvåkning fra serbisk politi og sikkerhetstjenester. Det serbiske publikummet ropte «Slobo, Slobo!», og Milošević ble fra det øyeblikket den nye, serbiske heltens.⁷⁰ En av de serbiske lederne i Kosova, Miroslav Soljević, sa senere blant annet at «[t]his sentence enthroned him as a Tsar.»⁷¹

I 1988, etter hans overtakelse som president i LSC, startet Milošević sakte, men sikkert, å gjøre endringer i Kosova. Selv om han tidligere ikke hadde sett ut til å bry seg så mye med provinsen, var dette plutselig snudd på hodet. Hovedmålet hans var nå å fjerne autonomien i Kosova, og igjen gi serberne særrettigheter i provinsen. Det første steget var å arrangere fjerningen av de to ledende albanerne i det provinsielle partiapparatet, Azem Vllasi og Kaqusha Jashari, for å erstatte disse med mer kompatible skikkelser som ville samarbeide på serbisk side. Selv om dette førte til sterke protester blant gruvearbeider fra Trepça, fabrikkarbeidere, studenter og skoleelever – som i følge Radio Television Belgrade til sammen utgjorde vel 100.000 protestanter – godtok den provinsielle komiteen fratredelsen til de to lederne.⁷² Tidlig det neste året forberedte den serbiske forsamlingen endringer i den serbiske konstitusjonen som kraftig skulle begrense Kosovos makt og posisjon. Serbia skulle blant annet få kontroll over Kosovos politi, domstoler og sivilforsvar, sosial -og økonomisk politikk, samt utdanningspolitikken. Serbia kunne allerede under eksisterende konstitusjonen fremme slike forslag, men da måtte den albanske forsamlingen godta disse først. Albanerne innså fort hvilke konsekvenser den nye serbiske konstitusjonen ville medbringe. Nye demonstrasjoner oppstod, med hovedfokuset «[n]o retreat from the fundamental principles of the 1974 constitution»⁷³ 27. februar skrev den albanske politiske analytikeren i Kosova, Shkelzen Maliqi, at «[t]he whole of Kosova has risen – desperate, frightened and angry ... a kind of Albanian

⁷⁰ BBC Documentary (1995) «The Death of Yugoslavia» pt. 6.

⁷¹ Judah, T., 2002:53

⁷² Malcolm, N., 1998:343

⁷³ Ibid

intifada has begun.»⁷⁴

Det tok ikke lang tid før fjerningen av autonomien ble gjennomført. I mai 1989 valgte det serbiske parlamentet Milošević til president i Serbia, og 28. juni samme året, på Gazimestan – en del av Kosovos historiske slagmark – feiret han sin triumf på slagets 600 årssdag. Foran nærmere 1 million serbere (rundt 10 % av alle serberne i hele Jugoslavia), talte han

Serbs in their history have never conquered or exploited others. Through two world wars, they have liberated themselves and, when they could, they also helped others to liberate themselves [...]. The Kosovo heroism does not allow us to forget that, at one time, we were brave and dignified and one of the few who went into battle and quarrels ... Six centuries later, again we are in battles and quarrels. They are not armed battles, though such things should not be excluded yet.⁷⁵

I følge Milošević hadde serberne igjen vært i konflikt om Kosova, men denne gang uten væpnede kamper. De hadde igjen vunnet det etterlengtede territoriet, men den virkelige krigen hadde ikke engang startet. Skal vi analysere spesielt den siste setningen fra uttalelsen over, kan det se ut til at Milošević selv, riktignok ubevisst, fremskyndet oppløsningen av Jugoslavia. Ved å fjerne autonomien i Kosova hadde han satt i gang en sterk nasjonalistisk bevegelse blant albanerne, som nå jevnlig demonstrerte i alle provinsens hjørner.

Milošević' maktbruk (eller misbruk) var i mot alle prinsipper den jugoslaviske føderasjonen bygget på. Titos ideologi om «brorskap og enhet» var ikke lenger gjeldende, og Serbia gikk åpent ut mot denne. Selv om Milošević først hadde lovprist Titos kommunistiske politikk som det eneste som kunne sikre jugoslaviske overlevelse, og selv fordømte SANUs memorandum som «nothing else but the darkest nationalism»⁷⁶, skulle han etterhvert legge av seg den kommunistiske språkbruken. Ved å spille på gamle og dype, nasjonale følelser, og ved å tale om Kosova-myten til de allerede frustrerte serberne, gikk Milošević over til å bruke den tradisjonelle serbiske nasjonalismen som

⁷⁴ Judah, T., 2002:55

⁷⁵ Ibid:56

⁷⁶ Ibid:50

våpen for å sikre seg større makt og innflytelse blant det serbiske folk.⁷⁷ Han skulle selv føre den mørkeste nasjonalismen inn i det neste tiåret.

4.3. Jugoslavia oppløses

Ved å spille det nasjonalistiske kortet under talen i 1989, visste Milošević at han kunne sikre øverste makt i Serbia og deretter i Jugoslavia. Samtidig forstod han at kommunismen var på vei ned og ut, og skjønnte at hans beste – og kanskje eneste - mulighet var å bruke serbernes «situasjon» i Kosova for å overleve politisk. Mange av hans mål skulle bli realitet. Milošević ble virkelig en populær mann blant serberne. Hensikten var så å dominere hele Jugoslavia, og mye av det han gjorde ga ham økt makt og mer popularitet. Men, ved å fjerne Kosovos autonomi i 1989, innpodet han frykt hos de andre landene, som igjen bidro til økt nasjonalisme i andre deler av Jugoslavia.

Uenighetene blant statene i Jugoslavia viste seg i større grad nå enn før. Den politiske kampen handlet hovedsakelig om en revisjon av 1974-grunnloven, som alle mente måtte endres på. Mens Milošević og Serbia ønsket en føderasjon med sterk sentralstyring – slik den var før 1974 – gikk Slovenia og Kroatia inn for en videre utbygging av en konføderasjon. I 1989 kom det frem tydelige krav fra slovensk side om innføring av flerpartisystem. Dette avviste Milošević klart.⁷⁸

Med den liberalistiske og demokratiske utviklingen i Øst-Europa i siste halvdel av 1989, klarte ikke Milošević å stå imot presset om pluralisme fra de andre Jugoslaviske republikkene. Milošević hadde fra starten utropt seg selv til mannen som skulle holde Jugoslavia sammen, og pratet hele tiden om føderasjonen som en samlet enhet. Likevel hadde hans politikk alltid båret preg av serbisk nasjonalisme, og etterhvert som han innså at kampen for sentralisering av Jugoslavia var tapt, la han om taktikken og gikk i stedet for en storserbisk løsning.

⁷⁷ Mønnesland, S., 2006:248

⁷⁸ Ibid

4.3.1. Slovenia og Kroatia fører an

Serbias Kosova-politikk og undertrykkelsen av albanerne så ut til å bekymre de andre jugoslaviske statene, og bidro i første omgang til å skjerpe politiske motsetninger mellom Slovenia og Serbia. Slovenia hadde tidligere funnet allierte blant liberale serbiske intellektuelle, som i likhet med slovenerne ønsket å demokratisere Jugoslavia. Nå støttet bortimot alle i Serbia den undertrykkende politikken mot albanerne i Kosova, og slovenerne valgte dermed å alliere seg med de «svake». Serbias politikk mot albanerne ble fordømt ved et møte i Ljubljana i 1989, og lederen for det slovenske kommunistpartiet, Milan Kučan, gikk åpent ut mot Milošević og hevdet at hans politikk truet stabiliteten i landet. Serberne fordømte Kučans uttalelser, noe som førte til en intens propagandakrig mellom Slovenia og Serbia.⁷⁹

Mens de to republikkene fortsatte sine politiske kamper, var Kroatia passive i den dramatiske utviklingen gjennom 80-årene, og ønsket først ikke noen konfrontasjon med Serbia. I desember 1989 ble partiledelsen i republikken imidlertid byttet ut ved et kupp, og det nye partiet fikk navnet «Partiet for demokratisk forandring». Men til forskjell fra Slovenia trodde ikke folket i Kroatia på at kommunistene ville kjempe for demokrati og pluralisme. I januar 1990 åpnet partiet derfor for flerpartivalg, som resulterte i en rekke reaksjoner mot det gamle regimet. «Det kroatisk demokratiske fellesskap» (HDZ) kom ut som det ledende partiet, og så på seg selv som «en kroatisk nasjonal bevegelse»⁸⁰ Den undertrykte kroatisk nasjonalismen fikk nå fritt spillerom, og Kroatia valgte dermed til slutt Slovenias side i kampen mot Serbia.

I juni 1991 erklærte Slovenia seg som selvstendig stat, uten store innvendinger fra Serbia. Det bodde ikke mange serbere i datidens Slovenia, og Milošević anså derfor ikke republikken som spesielt viktig. Etter ti dager med moderate militære aksjoner, trakk de serbiske styrkene seg ut fra Slovenia. Da Kroatia også ønsket selvstendighet, satte imidlertid Milošević foten ned, fordi det her bodde et stort antall serbere. I landområde Krajina for eksempel, som ligger i grenseområdet mot Bosnia-Hercegovina, bodde det omlag 250.000 innbyggere, hvorav 67 % av disse var av serbisk

⁷⁹ Ibid:250

⁸⁰ Ibid:254-255

opprinnelse. I 1990 ble Krajina erklært «serbisk autonomt område», for å forhindre undertrykkelse og deportering av de serbiske innbyggerne.

Da Kroatia erklærte seg selvstendig i 1991, forsøkte den serbiskkontrollerte hæren forsøkte å ta kontroll over store deler av landet, og kampene varte fra sommeren 1991 og ut året. Det anslås at omlag 10.000 mennesker mistet livet under krigen. Resultatet av den serbiske offensiven ble internasjonal anerkjennelse av både Slovenia og Kroatia i januar 1992, mot at FN-styrker skulle beskytte den serbiske minoriteten i Kroatia. Konsekvensen av den internasjonale anerkjennelsen skulle lede til økt nasjonalisme og folkemord i nabolandet Bosnia-Hercegovina.

4.3.2. Bosnia-Hercegovina og Dayton-avtalen

Flertallet i Bosnia-Hercegovina (muslimer og kroater) gikk inn for uavhengighet våren 1992, etter å ha sett nabolandene bli internasjonalt anerkjent som selvstendige stater. Også her bodde det mange serbere, og den serbiske hæren satte derfor inn et angrep for å forhindre at landet løsrev seg fra det som var igjen av den jugoslaviske føderasjonen. Krigen utviklet seg til en lang borgerkrig fra 1992-95, med over 200.000 drepte, og en massakre – i Srebrenica, der 8000 menn og unge gutter ble brutalt drept - Europa ikke hadde sett maken til siden andre verdenskrig⁸¹

Det internasjonale samfunnet, herunder FN, EU, NATO og OSSE, ble virkelig satt på prøve under oppløsningen av Jugoslavia. Selv om FN-styrker ble utplassert for å forhindre blodige kamper og tap av menneskeliv, klarte de ikke dette, og måtte til slutt be om «hjelp» fra stormaktene (spesielt USA). Tre ukers intensive fredsforhandlinger, samt et sterkt internasjonalt press mot Milošević, førte frem til en avtale i Dayton, USA, i november 1995. Dayton-avtalen gikk hovedsakelig ut på at Bosnia-Hercegovina skulle være én stat, bestående av to enheter (Republika Srpska og Føderasjonen) og tre konstituerende folk (bosniske muslimer, bosniske kroater og bosniske serbere).⁸² Den førte til fred og tilsynelatende normalisering av forholdet mellom Serbia og Kroatia, som begge hadde ønsket å se deler av Bosnia-Hercegovina innlemmet i deres egne republikker.

⁸¹ Mønnesland, S., (udatert). *Jugoslavias historie*.

⁸² Regjeringen, Meld. St. 17 (2010-2011).

Da Milošević innså at slaget om Bosnia-Hercegovina var tapt, rettet han fokuset tilbake til Kosova, og fortsatte den sterke undertrykkelsen av albanerne i provinsen.

4.3.3. Albansk motstand

I Kosova ble motstanden mot serbisk, nasjonalistisk undertrykkelse organisert av albanske intellektuelle og skribenter. Spesielt viktig var organisasjonen «the Association of Writers of Kosovo», ledet av litteraturkritikeren Dr. Ibrahim Rugova. Denis MacShane beskriver Rugova i sin bok «Why Kosovo still Matters» som en ikke-aggressiv, høflig og rolig person, som aldri hevet stemmen.⁸³ Han skulle dog bli en viktig stemme i kampen mot undertrykkelse.

I desember 1989 var Rugova med på å etablere «Kosovas Demokratiske Liga» (albansk: LDK), som ifølge Noel Malcolm var 'a cross between a party and a mass movement.'⁸⁴ Rugovas etterhvert populære politikk bestod av tre deler: å forhindre blodige opprør; å søke oppmerksomhet og internasjonal, politisk involvering i provinsen; og systematisk å nekte legitimeringen av serbisk styre ved å boikotte valg og folketellinger, samt å lage skisser til et separat statsapparat i Kosova.

Serbisk diskriminering og undertrykkelse av albanere i Kosova fortsatte likevel aggressivt gjennom hele 90-tallet. Allerede i 1990 ble de fleste leger oppsagt, og seks tusen lærere fikk sparken. Samtidig ble det innført en ny, serbisk læreplan, som ekskluderte albansk historie og litteratur. Misnøyen spredte seg blant albanerne, som så sin frihet og sine rettigheter forsvinne. Rugova opprettet derfor et parallelt samfunn der albanske skoleelever fikk bruke deres eget språk, og helseklinikker ble åpnet for albanere som ble nektet helsehjelp av serberne. Men forholdene for albanerne i Kosova ble likevel ikke enklere med det første. Željko Ražnatović, mer kjent som krigsherren «Arkan», uttalte blant annet at albanerne kun var midlertidige innbyggere og at nasjonen egentlig var serbisk. Gatenavn i byene ble endret, og de fleste fikk navn til minne om

⁸³ MacShane, D., 2011:30-31

⁸⁴ Malcolm, N., 1998:348

serbiske historiske figurer og helter.⁸⁵

Om Kosova var den utløsende faktor til Slovenias og Kroatias løsrivelse fra Jugoslavia i 1991 eller ikke, kan kanskje diskuteres. Likevel kan situasjonen i Kosova ha vært en sterk faktor i de første statenes løsrivelse. På den annen side var det imidlertid ingen tvil om at det først og fremst var hendelsene i Slovenia og Kroatia – kombinert med den stadig økende undertrykkelsen av albanerne - som førte til at LDK og Rugova forandret sitt opprinnelige mål om republikk innenfor Jugoslavia, til full suverenitet og selvstendighet. Blant argumentene for et selvstendig Kosova, lå de religiøse og etniske forskjellene mellom albanerne i Kosova og serberne. Rundt 90 prosent av Kosovos befolkning bestod av albanske muslimer, mens serbisk-ortodokse kun utgjorde mellom 4-6 prosent. Albansk var i utgangspunktet hovedmål i provinsen, - med unntak av da serberne innførte serbisk som hovedmål mot albanernes vilje – i tillegg til at provinsen siden tidlig 70-tallet brukte Albanias flagg som nasjonsymbol. Albanerne i Kosova er, i likhet med albanerne i Albania, etterkommere av Illyrerne, og ikke slaver slik serberne er. Hvorfor skulle Kosova tilhøre en enhet så fundamentalt ulik seg selv? Hvorfor fikk Montenegro, som er mye mer lik Serbia på alle de ovennevnte punktene, være en egen nasjon og ikke Kosova? Svaret til Milošević var ganske enkelt: «Every nation has a love which eternally warms its heart. For Serbia it is Kosovo. That is why Kosovo will remain in Serbia».⁸⁶ Den eldre historien og den serbiske myten viste seg nok en gang svært relevant i den moderne, serbiske nasjonalismen.

Selv om serberne fortsatte å presse på og undertrykke albanerne og deres ønske om selvstendighet, hadde Rugova fremdeles tro på en fredfull vei mot nasjonal selvbestemmelsesrett, og tilbød seg å møte Milošević ansikt til ansikt. Til albanernes forferdelse skrinla han kravet om anerkjennelse av Kosova, og inngikk i stedet en avtale med Milošević om at skole og høyere utdanning skulle bli mer tilgjengelig for albanske studenter. Milošević implementerte aldri avtalen. I stedet ble albanske studenter banket opp av serbisk politi under en fredelig marsj i Prishtina, hvor de krevde rett til oppmøte ved eget universitet.⁸⁷ Albanerne, som i mange år hadde etterstrebet selvstendighet, så seg lei av Rugovas pasifistiske stil og politikk. Allerede fra våren 1993 hadde de begynt å organisere

⁸⁵ MacShane, D, 2011:31-32

⁸⁶ Judah, T., 2002:55. Milošević taler til en stor gruppe serbere i Beograd 19 november 1988.

⁸⁷ MacShane, D, 2011:40

seg i militante grupper, og skaffet våpen fra Albania og det internasjonale svarte markedet⁸⁸. Tålmodigheten hadde tatt slutt, og albanerne skjønnte at tiden var inne for væpnede kamper. De første tegnene på dette skulle komme fort.

I april 1996 ble en albaner skutt og drept av en serbisk sivil som trodde at bilen hans ble forsøkt stjålet. Nærmere 10.000 møtte opp i begravelsen. De neste dagene ble fem serbere skutt i ulike byer i Kosova, én politimann ble hardt skadd, mens en annen mistet livet i en skuddveksling i juni samme året. På slutten av året gikk det rykter om at albanerne hadde opprettet en geriljagruppe, «Ushtria Çlirimtare e Kosovës» (eng: Kosovo Liberation Army), og at flere aksjoner allerede hadde blitt utført av gruppen. Usikkerheten om hvorvidt dette var et faktum eller kun en ønsketenkning hos albanerne i Kosova var stor. I midten av januar 1997 ble all tvil imidlertid satt til side, da UÇK utførte et bombeangrep mot rektoren ved Universitetet i Prishtina, Radivoje Papović.

De første UÇK-angrepene skjedde kun frem måneder etter at Dayton-avtalen i Bosnia ble underskrevet. Albanerne i Kosova misunnet Kroatia og Bosnia, som hadde klart å løsrive seg fra Jugoslavia. Spesielt la de merke til oppmerksomheten og hjelpen bosnierne fikk – selv om det tok tre lange år før blodbadet i Bosnia tok slutt – og de la seg nå på en mer radikal linje for å oppnå den samme internasjonale oppmerksomheten.⁸⁹

Misnøyen blant albanerne ble ikke mindre etter at Milošević nektet å implementere avtalen med Rugova. Den 20. november 1997 la FNs generalforsamling frem en kritisk resolusjon rettet mot Beograd og dets brudd på menneskerettigheter i Kosova, inkludert nedleggelsen av albanske skoler og bruken av makt mot albanere under fredelige demonstrasjoner. Serberne, derimot, var mindre sympatiske overfor albanerne i Kosova. En undersøkelse gjort i november 1997 viste at hele 41.8 % av de deltagende serberne mente at den beste løsningen på problemene i Kosova var å utvise albanerne, enten fredelig eller ved makt. Kun 27.2 % følte at en kombinasjon av toleranse og kulturell autonomi ville være best.⁹⁰

UÇK fortsatte sine militære, sporadiske aksjoner, men serberne kjempet stadig tilbake med tanks og

⁸⁸ Ramet, S. P., 2006:513

⁸⁹ Glenny, M., 2001:655

⁹⁰ Ramet, S. P., 2006:514

helikoptre, og førte en terrorstrategi hele veien. Den albanske motstanden ble gradvis svekket, og innen september 1998 var det mer enn 700 døde og over 265.000 hjemløse albanere. Likevel sier Tim Judah at « [t]he KLA has to rank as the most successful military organizations in history. » Han beskriver hvordan en gruppe unge menn – én av dem senere statsminister Ramush Haradinaj - bestemte å bevege seg vekk fra Rugovas passive motstand, til væpnet resistens⁹¹. Geriljagruppen skulle fortsette å kjempe harde kamper mot de serbiske styrkene, som etterhvert ble flere og flere.

4.4. Kosovakrigen 1998-1999: Internasjonale aktører blir utålmodige

Innen de første månedene av 1998 var det ingen tvil om hvor hendelsene i Kosova bar. Flere store sammenstøt brøt ut, der både albanere og serbere ble drept. I mars ble konflikten forverret da 58 sivile albanere – inkludert UÇK-kommandanten og senere krigshelten Adem Jashari og hans familie - ble massakrert i landsbyen Prekaz nordvest i provinsen. Vestlige diplomater så seg raskt nødt til å dra i land et forlik, en ordning basert på provinsens tidligere autonomi. Oppdraget med å finne en passende løsning for begge sider skulle vise seg å bli svært vanskelig. Den komplekse situasjonen tillot ingen umiddelbar enighet, og kampene mellom serbere og albanere fortsatte. Det serbiske politiet presset stadig hardere, men albanerne og UÇK nektet å gi opp. Flere og flere unge albanske menn stilte i militærdrakt med våpen på ryggen, og mange albanere bosatt i utlandet bidro med økonomisk støtte til UÇKs «Homeland Calling»-fond, som skulle hjelpe geriljagruppen med å skaffe tilstrekkelig med våpen og ammunisjon under kampene. Noen av de «utenlandske» reiste selv til Albania for så å ta seg illegalt inn i Kosova og kjempe for friheten.

Starten på 1999 skulle ikke bli noe bedre i Kosova, og kampene fortsatte kontinuerlig. 8. januar skjøt og drepte UÇK soldater tre serbiske politimenn, og serberne forberedte et motangrep mot landsbyen Reçak, som ble holdt av geriljagruppen. 45 mennesker ble henrettet, inkludert tre kvinner og en 12 år gammel gutt. Like etter besøkte den amerikanske lederen for «Kosovo Verification Mission⁹²», William Walker, Reçak sammen med en rekke utenlandske journalister. Etter å ha blitt

⁹¹ MacShane, D, 2011:43

⁹² Kosovo Verification Mission (KVM), ledet av amerikaneren William Walker, var en fredsbevarende operasjon i regi av OSSE. Se Tim Judah: *Kosovo. What everyone needs to know*. 2008:83-84.

møtt med et sterkt og grotesk syn, var ikke Walker sen med å anklage serberne for massakren, som hadde gjort sterkt inntrykk på ham. I et intervju etter i krigen mintes han

[Reçak] is down at the bottom of a couple of hills. There's a ravine, a sort of empty riverbed going up the hill from the village. It was covered with rocks, debris, and ice and snow. We started up this ravine. After about 500 yards, we came across the first body....There was a small blanket over where [the] head should be. They lifted the blanket to show me that his head was gone. You could tell just by looking at the body that his clothes were the clothes of a peasant. He was obviously an old man. There were bullets all through the body, and blood all on the ground....We started up the hill again, and every 15 or 20 yards, there was another body, all in sorts of grotesque postures. All the ones that I saw were older men, and they were obviously peasants. There was no sign of uniforms or weapons. They were killed where they lay, the way the bullets were in their bodies, in their eyes, and in their tops of their heads, they had been killed where they lay....We saw about 10 bodies while going up the hill. We finally reached a pile of bodies, maybe 17, 18, 19 bodies just helter-skelter in a big pile, all with horrible wounds in the head. All of them were in these clothes that peasants in that part of the world wear when they're out in the fields doing their jobs. A good number of them had lost control of their bodily functions, and so their clothes were stained [...] ⁹³

Walkers uttalelser, samt journalistenes grufulle bilder, gikk snart gjennom de internasjonale massemediene og beskrev den brutale virkeligheten i Kosova. Noe måtte gjøres, og det måtte gjøres fort.

I dag blir amerikaneren betraktet blant de fleste albanere i Kosova som «Engelen» som fikk fart på forhandlingene og reddet Kosova fra total etnisk rensing. Politikere og diplomater i London, Paris og Washington jobbet nå nærmest i paniske tilstander for å komme frem til en plan. Samtidig fikk USAs utenriksminister, Madeleine Albright, mer og mer støtte for sin teori om at fremtidig diplomati måtte innebære militære trusler. ⁹⁴

En ny plan stod straks klar. Serbere og albanere skulle innkalles til fredsforhandlinger i Rambouillet i Frankrike. Her skulle de diskutere utkast til forslag om Kosovos fremtid laget av Chris Hill og Wolfgang Petritsch, som sammen med en russer skulle være hovedforhandlerne i saken. Dette var

⁹³ Frontline (udatert) *Ambassador William Walker*.

⁹⁴ Judah, T., 2002:194

den diplomatiske delen av planen. Den andre halvdel, den om maktbruk, kom tydelig frem 30. januar, da NATOs Nordatlantiske Råd uttalte at konflikten/krigen var en 'trussel for den internasjonale freden og sikkerheten'. Britene, franskmennene og italienerne startet nå en sammensetting av en fredsbevarende styrke – senere kjent som KFOR - som de planla å utplassere i Kosova så fort serberne og albanerne signerte Rambouillet-avtalen.⁹⁵

Rambouillet så ut til å bli en suksess. Alternativene til enighet var tross alt brutale og uønskelige. Serberne fikk forklart at dersom de ikke deltok på møtene, ville de bli bombet, mens albanerne i praksis ble fortalt at dersom brudd i forhandlingene skyldtes deres mangel på samarbeid, ville de bli overlatt til de serbiske sikkerhetsstyrkene. Det var likevel mye som skulle på plass, og det var mye som stod på spill både for albanerne og serberne. Ingen av partene ville gi etter for presset med mindre de fikk det som de selv ville. Spesielt vanskelig var det for den serbiske delegasjonen å akseptere forslaget om utstasjoneringen av KFOR og muligheten for at Kosovos status skulle avgjøres ved folkeavstemning etter tre år. Albanerne syntes derimot ikke at forslaget gikk langt nok i retning en uavhengighet for Kosova.

Etter noen dager godtok albanerne, riktignok under stor tvil. Serberne nektet å underskrive, og det internasjonale samfunnet stod nå overfor en vanskelig situasjon. Alle mulige diplomatiske løsninger var forsøkt gjennomført, og nå stod bare trusselen om militær intervensjon igjen. Milošević lot seg likevel ikke presse, og 24. mars 1999 innledet NATO luftangrep mot Serbia. Tanken var at Milošević ville gi seg etter noen angrep. Til alles overraskelse hadde han regnet med et angrep, og hadde i stedet planlagt en stor aksjon mot albanerne. Plutselig stod man igjen med to parallelle kriger i Europa: NATOs bombing av Serbia og serbernes angrep mot albanerne i Kosova.

NATOs luftangrep skapte stor debatt i den vestlige verden. Først og fremst hadde ikke Sikkerhetsrådet godkjent aksjonen, og det ble hevdet at angrepet derfor var folkerettsstridig. Kritikerne mente med dette at fundamentet for den internasjonale rettsorden var truet, og at dette igjen kunne skape konflikter. På den andre siden mente man at NATO-angrepet var forsvarlig av humanitære og menneskerettslige grunner. Allerede under krigene i Kroatia og Bosnia-Hercegovina hadde de internasjonale aktørene grepet inn i statenes indre anliggende, og dette på en måte som

⁹⁵ Ibid:195

ikke hadde blitt gjort før. Utviklingen så allerede da ut til å gå mot en vektlegging av menneskerettigheter fremfor statens rettigheter.

Luftangrepene fortsatte da det viste seg at Milošević ikke ga etter, og målene spredte seg over hele Jugoslavia. Blant målene fantes områder som hadde stor betydning for det sivile samfunnet, slik som kraftforsyninger, fabrikker og broer. Men Milošević nektet å gi seg, og den serbiske befolkningen reagerte med økt patriotisme, snarere enn å vise motstand mot deres leder. NATO-angrepene klarte heller ikke å forhindre serberne i å sette i gang en stor aksjon mot den albanske sivilbefolkningen i Kosova. Store deler av befolkningen ble deportert, drept eller satt på flukt, og Europa så den største flyktningestrømmen siden Bosnia-krigen. I følge Mønnesland var 'over 800.000 flyktninger i nabolandene og mange internt fordrevet. Rundt halvannen million av Kosovas to millioner innbyggere var deportert eller på flukt.'⁹⁶

Forholdet mellom Russland og EU skulle vise seg å bli redningen for diplomatiet og albanerne i Kosova som sådan. Som kjent har det alltid vært en kald front mellom Russland og Vesten, og russerne har i lang tid vært en god støttespiller for Serbia. Etter NATO-angrepet kritiserte Russland først krigføringen, og en merket på ny en større uenighet mellom de to. Da EU pekte ut Finlands statsminister Martti Ahtisaari som sin forhandler, og Russland stilte med Viktor Tsjernomyrdin som sin, bedret forholdet seg drastisk. Dette var mye takket være Tsjernomyrdins åpne og «fornuftige» holdning, som igjen viste Russlands ønske om normalisering i retning Vesten.

Nå klarte de to partene å komme til enighet og like synspunkt på Kosova-konflikten, og presset på Milošević ble stort nå som serbernes allierte gjennom tidene snudde dem ryggen. Avtalen mellom de to forhandlerne var noe likt Rambouillet-avtalen. Punktene som skilte seg fra det første forsøket, var at FN kom inn som overordnet myndighet istedenfor NATO-styrker. I tillegg ble det ikke nevnt noe om den fremtidige statusen til Kosova. Da FNs Sikkerhetsråd godkjente avtalen, og da Serbia startet å trekke ut fra Kosova, avsluttet NATO luftangrepene.⁹⁷ Balkans siste krig (så langt) var avsluttet.

⁹⁶ Mønnesland, S., 2006:361

⁹⁷ Ibid:363

4.5. Selvstendighet 2008: Restene forsvinner

Etter krigen var Kosova et internasjonalt protektorat styrt av UNMIK (United Nations Mission in Kosovo). Etter bare noen uker var over en halv million albanere vendt tilbake til hjemmene sine – mange hadde riktignok ikke noe «hjem» igjen – noe som igjen førte til en serbisk flyktningsstrøm ut av provinsen. Andre internasjonale organer som NATO og OSSE etablerte etterhvert et sivilt styre i Kosova, og man så tydelige tegn til at det internasjonale samfunnet tok på seg store oppgaver det før ikke hadde gjort. Spørsmålet om hvor lenge kontrollorganene skulle være i Kosova, var ikke så viktig i starten, dog man skjønnte tidlig at de en dag ville trekke seg ut.

I oktober 2000 fant de første lokalvalgene sted, og Rugovas parti, LDK, seiret med 58% av stemmene. LDK vant også det første parlamentsvalget i november året etter, der også mange serbere deltok. Man skulle tro at det politiske livet i Kosova hadde begynt å ta form. I mars 2004 kom det imidlertid et tilbakeslag for UNMIK og albanerne, da det oppstod alvorlige, etniske sammenstøt i Mitrovica nord i Kosova. Tre albanske gutter ble funnet druknet etter å ha blitt jaget av serbere. Opptøyene som fulgte spredte seg raskt til andre deler av Kosova, og rundt 30 ble drept og over 800 skadd.

Det året gikk Rugovas parti i koalisjon med AAK (Alliansen for Kosovos fremtid, et parti med røtter i UÇK-geriljaen), ledet av den tidligere kommandanten Ramush Haradinaj, som ble statsminister på tross av at han var under etterforskning av Haag-tribunalet for krigsforbrytelser. Da han i 2005 ble tiltalt for forbrytelser, reiste han frivillig til Haag, og det rolige forløpet av dette viste det internasjonale samfunnet politisk modenhet hos albanerne i Kosova. Nå åpnet det seg en gylden mulighet for videre å vise at provinsen kunne håndtere en uavhengighet, samt oppfylle krav som ble satt, deriblant oppbygging av institusjoner, rettssikkerhet, økonomisk vekst og andre menneskerettighetspunkter.⁹⁸

Da Montenegro i 2006 erklærte seg som uavhengig stat uten noe tegn til serbisk motstand, økte dette Kosovos ønske og forhåpninger om endelig løsrivelse og selvstendig republikk, noe serberne skjønnte nærmet seg med stormskritt. I 2007 la Ahtisaari frem et forslag for FN om en «overvåket selvstendighet» for Kosova, som også ville sikre beskyttelsen av Kosovos ikke-albanske befolkning.

⁹⁸ Mønnesland, S., 2006:375

Det ble lagt frem forslag til dialog mellom Beograd og Prishtina for å diskutere Kosovas endelige status, men dette mislyktes. Serberne ønsket ikke noe kompromiss, de ville fremdeles bevare Kosova som «sitt» territorium, mens albanerne heller ikke ville gå med på noe nytt kompromiss. Da den senere «Troika»-gruppen heller ikke klarte å få frem noen enighet mellom partene, så Sikkerhetsrådet igjen mot den opprinnelige Ahtisaari-planen. Her utøvde Russland retten til veto, som førte til at ingen ny resolusjon ble vedtatt.⁹⁹

Albanerne ble stadig mer og mer utålmodige, og fortsatte å legge frem krav om egen republikk, slik de hadde gjort i flere tiår (skjønt denne gangen på en litt mer moderat og «sivilisert» måte). Den 17. februar 2008 erklærte Kosova seg som selvstendig og uavhengig fra Serbia, og forpliktet seg til å følge Ahtisaari-planen til det fulle. USA og EU bestemte seg fort for å anerkjenne Kosovas uavhengighet, og Jugoslavias endelige oppløsning var et faktum.

⁹⁹ «Troika» var en gruppe internasjonale meklere/forhandlere som ønsket å komme frem til et fredelig kompromiss mellom Beograd og Prishtina, uten å lykkes.

Kapittel 5. Konklusjon

Denne analysen har hatt som mål å undersøke hvilken rolle Kosova spilte i oppløsningen av det tidligere Jugoslavia. For å nå dette målet har det vært nødvendig å analysere landets eldre historie og hvordan denne preget utviklingen av føderasjonen frem mot oppløsningen. Jeg har også undersøkt den etniske nasjonalismens rolle i denne prosessen, samt hva Milošević og hans «håndtering» av albanerne i Kosova hadde å si.

Selv om kunnskap om opprinnelse og historiske erindringer er viktig for alle folkegrupper, er det tydelig at den har spilt en større, og ikke minst synligere, rolle for albanere i Kosova og serbere flest i nyere tid. For eksempel kan Kosovakonflikten og dens tilsynelatende irrasjonelle fundament til en viss grad forklares med den serbiske nasjonale myten om Kosova i middelalderens serbiske rike. Det var her den serbiske identiteten ble skapt, og Kosova har siden blitt sett på som Serbias «vugge». Både den albanske og den serbiske nasjonalismen som eksploderte i 1980-årene kan altså spores tilbake til den eldre historien, og ikke minst til diskusjonen om «hvem som var der først», og av den grunn hadde mer rett på området. Selv om de to partene tilsynelatende hevder å ha ulike grunner for å gjøre krav på Kosova, gir de begge historiske argumenter for denne. På den ene siden baserer serberne seg på at disse migrerte til regionen før albanerne og opprettet et stort, serbisk middelalderrike, med den serbiske kirken og en rekke klostre. Den serbiske siden nekter samtidig for at albanerne er etterkommere av Illyrerne. Albanerne, derimot, mener at Illyrerne, deres forfedre, utgjorde majoriteten av territoriet, og at serbere startet å migrere dit etter dem. Til tross for serbisk kolonisering, massedepotering, drap og andre undertrykkende metoder, forble mesteparten av befolkningen i Kosova albanere. Det må imidlertid presiseres at denne myten verken var den *eneste* eller den *utløsende faktoren* til oppløsningen av Jugoslavia, selv om den riktignok har ført til et «nedarvet hat» mellom folkeslagene, som igjen resulterte i etnisk rensing i 1990-årene. At den har hatt en stor betydning for den etniske nasjonalismen som oppstod i moderne tid, er det altså ingen tvil om, men den må kombineres med flere faktorer.

Oppdelingen av Albania under Londonkonferansen i 1912 la Kosova og dets albanske majoritet

under serbisk styre. Like etter startet den første bølgen av etnisk rensing av det albanske folk, som utgjorde hele 70 % av befolkningen, i tillegg til at kosovarsk land ble tildelt serbiske og montenegrinske innvandrede. Allerede her startet den serbiske undertrykkelsen mot albanerne, som stadig økte i omfang utover århundret. Det er også her vi kan se starten på en nasjonalistisk bevisstgjøring blant albanerne, som vokste seg større utover 1900-tallet og ble en viktig faktor i oppløsningen av den jugoslaviske føderasjon.

Oppløsningen av Jugoslavia var også blant annet et resultat av kommunismens manglende evne til å løse de nasjonale spørsmålene rent politisk. Føderasjonen, som sprang ut av den andre verdenskrig, bestod av 'seks republikker, fem nasjoner, fire språk, tre religioner, to alfabet og en jugoslav – Tito', og erstattet den tidligere serbisk-dominerte føderasjonen av 1918. Forliket etter krigen var basert på Titos «brorskap og enhet», en forståelse om at Jugoslavia var en multinasjonalt stat bygget på etniske prinsipper, samtidig som at prinsippet om absolutt likhet måtte regjere over alle interne relasjoner. Republikkene var "nesten" suverene nasjonalstater med definerte grenser, og disse grensene kunne ikke endres uten samtykke av de involverte partene. Under Titos kommunistiske regime opplevde albanerne i Kosova imidlertid en berg-og-dalbane av en utvikling. Først, i den jugoslaviske konstitusjonen av 1946, ble Kosova en autonom region i Serbia. Her fikk ikke albanerne noe form for suverenitet eller fritt spillerom, enda Jugoslavias etniske prinsipper i utgangspunktet skulle omfavne alle folkegrupper og minoriteter. Ansettelsen av Ranković som ansvarlig for sikkerhetstjenesten i Kosova, gjorde det bortimot umulig for albanere med og uten utdanning å skaffe jobb, fordi alle offentlige poster gikk til serbiske og montenegrinske innbyggere. Videre ble intellektuelle, religiøse og velstående stadig satt i arrest, i frykt for å true det serbiske regimet. Den etniske ubalansen var generelt stor, og de sosioøkonomiske forholdene svært dårlige over hele Jugoslavia i 1950 - og 60-årene.

Misnøyen som hadde økt blant albanerne i Kosova siden splittelsen med Albania, nådde nye høyder når regionen i denne perioden «mistet» flere områder til nabolandene. I tillegg gikk Kosova etterhvert fra autonom region til autonom provins i Serbia, og ble tilsynelatende fjernet fra det føderale plan. Fra slutten av 1967 så forholdene riktignok ut til å bedres for albanerne. De fikk ta i bruk det albanske nasjonalflagget og bruke det albanske språk i skolen, samtidig som at nedsettende serbiske begreper som «Šiptar» og «Kosovo-Metohija» ble forbudt. Likevel følte albanerne seg

oversett på føderalt nivå, og mente at de led stor nød under det serbiske regimet. Store studentdemonstrasjoner oppstod i 1968, med krav om gjenforening med Albania. Med konstitusjonen av 1974 fikk albanerne imidlertid rettigheter – i det minste på papiret - på lik linje med de seks republikkene, og det så igjen ut til å bli bedre for provinsen.

Etter den gode perioden i hele Jugoslavia - og spesielt sett med albanske øyne - på 1970-tallet, brøt det igjen ut demonstrasjoner i Kosova fra 1981, som nå så mulighetene for gjenforening med moderlandet. Den etniske nasjonalismen i Kosova hadde vokst seg større enn noen gang, og som et kontranasjonalistisk trekk mot albanerne, skrev serbiske intellektuelle det nasjonalistiske Memorandum i 1985/86. Her uttrykte de sin misnøye med føderasjonen i sin helhet, men også «Kosovaproblemet», hvor det ble hevdet at albanerne drev etnisk rensing av provinsens serbiske befolkning. Titos død i 1980 hadde gjort plass for nye tanker og ideologier i føderasjonen, og det tok altså ikke lang tid før denne plassen ble erstattet av Slobodan Milošević. Dette leder til den neste betydningsfulle faktoren: håndteringen av «Kosovaproblemet» og legitimeringen av handlingene ved bruk av etnisk nasjonalisme.

Politisk startet Milošević sin fremvekst som en viktig brikke i regionen i 1987 da han talte til serbere i Kosova og forsikret dem om at den angivelige undertrykkelsen mot dem skulle ta slutt. Fra nå av rettet den serbiske nasjonalismen seg for fullt mot Kosova. Under Milošević utfordret Serbia alle Titos grunnsetninger. Serbia skulle være som alle de andre republikkene, noe som betydde fjerning av provinsenes autonomier. Dette fikk ingen støtte blant de andre republikkene, og – naturlig nok - heller ikke hos albanerne, som så deres frihet bli stadig innskrenket. Likevel fjernet han Kosovos autonomi i 1989 til albanernes store skuffelse, og satte i gang en, om mulig, enda sterkere etnisk-nasjonalistisk bevegelse i provinsen. Som et resultat av den lange undertrykkelsen av albanerne, som nå så ut til å ta en ekstrem retning, startet en større bevegelse i hele Jugoslavia da Slovenia i 1991 la frem ønske om løsrivelse. Kroatia fulgte etter, med Bosnia-Hercegovina hakk i hel.

Selv om etniske spenninger, krav om løsrivelse og sporadiske opprør var «hverdagskost» gjennom Kosovos nyere historie, var det først etter Dayton-avtalen i 1995 at en mer organisert og voldelig etnisk konflikt erstattet den nesten 20 år lange fredfulle kampen for albansk uavhengighet. Nå tok

situasjonen i Kosova en ny retning, da UÇK startet militære aksjoner mot det serbiske politiet som respons mot undertrykkelsen av dem, samt mangel på internasjonalt engasjement for å bedre situasjonen i provinsen. Samtidig hadde den til da pasifistiske politikken til den albanske lederen Ibrahim Rugova ikke sett ut til å gjøre noe forskjell i Kosova. Albanerne ble utålmodige og ønsket en rask forandring.

«Kosovaproblemet» hadde blitt noe marginalisert under krigene i Kroatia og Bosnia, men ble igjen synlig etter Dayton-avtalen. Da konflikten mellom serberne og albanerne eskalerte til krig i 1998, fanget den mediernes oppmerksomhet og trigget hektiske fredsforhandlinger. Da Milošević nektet å føye seg, innledet NATO et 78 dager langt luftangrep mot Serbia. Først etter Ahtisaari-planen og et stadig økende press fra det internasjonale samfunnet, ga Milošević etter, og NATO avsluttet bombingene. Etter mye om og men, erklærte Kosova seg som selvstendig stat 17. februar 2008.

Oppløsningen av Jugoslavia i 1991 ble hovedsakelig begrunnet med nasjonal selvbestemmelsesrett. Selv om det å leve side om side - på tvers av religion- og kulturforskjeller - burde være mulig, klarte ikke Jugoslavia å blande sammen de ulike etnisitetene og skape et forent jugoslavisk folk. Teorien om nasjonalisme – og etnisk nasjonalisme som sådan – sier noe om at nasjonalistiske bevegelser gjerne oppstår når et (etnisk) folk opplever vanskelige tider over en lengre periode. Sett i lys av denne teorien, var undertrykkelsen av albanerne allerede fra starten av det forrige århundret med på å trigge den nasjonalistiske bevegelsen – ikke bare i Kosova, men også i resten av Jugoslavia - fra 1980-årene og frem til Kosovakrigens slutt i 1999. Dette var igjen en mer direkte årsak til oppløsningen av det tidligere Jugoslavia. Samtidig spilte gjenoppvekkelsen av ideen om et Stor-Serbia også en stor rolle. Dette var en nasjonalisme manipulert og stimulert av Milošević, i hans søken etter makt. Kosova og den serbiske nasjonalismen ble altså en plattform for Milošević' maktambisjoner, hans raske suksess, samt «legitimeringen» av måten han håndterte «Kosovaproblemet» på.

Som vist i analysen var altså den etniske nasjonalismen i Jugoslavia en blanding av historiske forestillinger og datidens misnøye, forsterket av både den nasjonale og strukturelle oppbyggingen av føderasjonen, samt den kontinuerlige undertrykkelsen både under kommunistisk styre og senere under Milošević. Myten om slaget på Kosovassetta har spilt en sentral rolle i den serbiske

nasjonalismen siden andre halvdel av 1900-tallet, som igjen kan regnes som den *utløsende* faktoren til oppløsningen.

En kan så stille seg spørsmålet om oppløsningen av Jugoslavia var unngåelig?

Som vist er det nødvendig å se oppløsningen av Jugoslavia i lys av både den eldre og nyere historien på Balkan, og ikke minst hvordan situasjonen mellom Serbia og Kosova forløp.

Kombinert med Milošević' maktmisbruk og den økende misnøyen blant de etniske albanerne i Kosova, førte den eldre historien til økt nasjonalisme (av etniske dimensjoner), som, med riktig provokasjon, til slutt brøt ut i større konflikter og resulterte i oppløsningen av det tidligere Jugoslavia.

Som denne analysen har vist, hadde Kosova en sentral rolle i denne prosessen. Med en innfløkt og undertrykkende historie «friskt i minnet», var albanerne i stor grad årsaken til den brutale oppløsningen. Studentdemonstrasjonene i 1968 og 1981 mobiliserte til etnisk nasjonalisme blant albanerne, som først la frem ønsket om gjenforening med Albania, og som senere krevde status som republikk i Jugoslavia. Da de ble nektet begge disse, økte misnøyen og førte til en stadig større albansk nasjonalisme. Med Milošević' tale i Kosova i 1989, startet en nasjonalistisk bevegelse sakte, men sikkert over hele Jugoslavia, i frykt for å falle under et serbisk-dominert regime. I løpet av drøyt fire år var mesteparten av Jugoslavia «borte», og etter 1995 bestod føderasjonen kun av statene Serbia og Montenegro, og provinsene Vojvodina og Kosova. I 2006 løsrev Montenegro seg fra den resterende føderasjonen, og da Kosova i 2008 erklærte seg uavhengig republikk, var den mangfoldige enheten historie. Slik det kommer frem i denne undersøkelsen: det startet i Kosova – og det endte i Kosova.

Litteraturliste

2. Verdenskrig. (Udatert). Hentet fra <http://www.folkemord.no/Bosnia/5285/5768>.

Sist aksessert 05.01.2013

Bakke, Elisabeth. (1994). *Balkan – Europas kruttønne*. Trykket i Schola (årgang 2) Nr 4/1994:

34–39. Hentet fra: <http://folk.uio.no/stveb1/Balkan.pdf>. Sist aksessert 07.01.2013

Biserko, Sonja. (2012). *Yugoslavia's Implosion. The Fatal Attraction of Serbian Nationalism*. The Norwegian Helsinki Committee.

Bogdanović, Dimitrije (udatert) *The Serbian Church During years of Kosovo Hardships*.

Hentet fra: <http://www.rastko.rs/rastko/delo/11555>, Sist aksessert 22.04.2013

Cohen, Lenard J.. (2001). *Serpent in the Bosom*. Westview Press, Boulder.

Context of September 1986: Serb Arts and Science Academy Memorandum Claims Serbs

Oppressed in Yugoslavia. (Udatert). Hentet fra:

http://www.historycommons.org/context.jsp?item=kosovar_self-determination_tmln_124

Sist aksessert 28.01.2013

Eitrheim, Pål. (1998). *Nasjonalisme*. Spartacus Forlag A/S, Oslo. Originaltittel : *Nationalism*.

Gellner, Ernest. (1997). New York University Press.

Encyclopædia Britannica, Inc. (1994-1999). *Why we go to war. Slobodan Milosevic*. Hentet fra:
<http://faculty.virginia.edu/setear/courses/howweget/milo.htm> Sist aksessert 16.02.2013

Eriksen, Jens-Martin, Vasilije Krestic, Mihajlo Markovic, Frederik Stjernfelt (2005) «The Memorandum: Roots of Serbian nationalism». Hentet fra:
<http://www.eurozine.com/articles/2005-07-08-eriksen-en.html>. Sist aksessert 13.02.2013

Frontline, interviews (udatert) *Ambassador William Walker*. Hentet fra:
<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kosovo/interviews/walker.html>
Sist aksessert 15.04.2013

Glenny, Misha. (2001). *The Balkans. Nationalism, War and the Great Powers, 1804-1999*. Penguin Books Ltd, London.

Heywood, Andrew. (2007). *Political Ideologies. An Introduction*. (4. utg.) Palgrave Macmillan, NY.

Hyseni, Skender for the Ministry of Foreign Affairs, Kosovo (2009). *Written contribution of the Republic of Kosovo*. Hentet fra:
http://www.mfa-ks.net/repository/docs/Deklarata_me_shkrim_e_17_prillit_2009.pdf. Sist aksessert 15.01.2013

Judah, Tim. (2002). *Kosovo, War and Revenge*. Yale Nota Bene, Yale University Press. New Haven and London.

- (2006). *Kosovo. What everyone needs to know*. Oxford University Press, UK.

Kajfes, Ivan. (2011). *Opportunity Knocks: Slobodan Milosevic and Serbian Nationalism*. Carleton University. Hentet fra:

[http://www.academia.edu/1319521/Opportunity Knocks Slobodan Milosevic and Serbian Nationalism](http://www.academia.edu/1319521/Opportunity_Knocks_Slobodan_Milosevic_and_Serbian_Nationalism) Sist aksessert 18.02.2013

Ker-Lindsay, James. (2010). *Kosovo. Path to Contested Statehood*. I.B Tauris, New York/London.

MacShane, Denis. (2011). *Why Kosovo still matters*. Haus Publishing Ltd, London.

Magas, Branka. (1993). *The destruction of Yugoslavia. Tracking the break-up 1980-92*. 6 Meard Street, London.

Malcolm, Noel. (1998). *Kosovo. A short history*, London: Pan Books.

Mønnesland, Svein. (2006). *Før Jugoslavia og etter*, Oslo: Sypress Forlag.

- (Udatert). «Jugoslavias historie». I Store Norske Leksikon. Hentet fra:

http://snl.no/Jugoslavias_historie. Sist aksessert 28.04.2013

Nasjonalstat. (Udatert). Hentet fra: <http://snl.no/nasjonalstat>. Sist aksessert 19.04.2013

Nygaard, Anders. (2003). *Nationalisme. Teori, ideologi, historie*. Hans Reitzels Forlag, København.
Originaltittel: *Nationalism*. Anthony D. Smith. (2001). Polity Press, Blackwell Publishing, Oxford.

Ramet, Sabrina P. (2006). *The Three Yugoslavias*, Indiana University Press.

Regjeringen, Meld. St. 17. (2010-2011). «Norsk innsats for stabilitet og utvikling i Sørøst-Europa.

2.1.2 Bosnia-Hercegovina». Hentet fra:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stmeld/2010-2011/meld-st-17-20102011/2/1/2.html?id=638163>. Sist aksessert 28.04.2013

Renan, Ernest (Udatert). *What is a Nation?*. Hentet fra:

<http://ig.cs.tu-berlin.de/oldstatic/w2001/eu1/dokumente/Basistexte/Renan1882EN-Nation.pdf> sist aksessert 19.04.2013

Sell, Louis. (2002). *Slobodan Milosevic and the destruction of Yugoslavia*. (2. utg.). Duke University Press.

Sørensen, Øystein. (2000). *Nasjon og nasjonalisme*. I T. H. Eriksens (red.)

Flerkulturell forståelse (2. utg s. 108-121). Forfatterne og Tano Aschehoug 1997.

Trepça.net. (2000-2006). «Memorandum 1986 (the Greater Serbian Ideology) by Serbian Academy of Arts and Science».

Hentet fra:

http://www.trepca.net/english/2006/serbian_memorandum_1986/serbia_memorandum_1986.html Sist aksessert 28.01.2013

Wheeling Jesuit University. (1999-2002). «History of Kosovo up to 1918». Hentet fra:
<http://www.cotf.edu/earthinfo/balkans/kosovo/KVtopic3.html> Sist aksessert 05.01.2013.